

Shahid Bahonar
University of Kerman

Oil revenues and its impact on the cultural field in the development plans of the country (1356-1325): a case study of the cinema boom.

Nazanin Ahmadyosefi ¹ , Habibullah Saeedinia ^{2✉}

¹. Ph.D. Student of History of Iran after Islam, Persian Gulf University. E-mail: nazaninahmadyosefi@gmail.com

². Assistant Professor of History of Iran after Islam. Persian Gulf University. (Corresponding author)* E-mail: saeedinia@pgu.ac.ir

Article Info	ABSTRACT
Article type: <i>Research Article</i> Article history: Received: <i>01 September 2023</i> Revised: <i>30 October 2023</i> Accepted: <i>28 November 2023</i> Published online: <i>22 December 2023</i> Keywords: <i>Oil revenues</i> <i>Cultural field</i> <i>government</i> <i>Development programs</i> <i>the cinema</i>	The emergence of oil is one of the phenomena that had a significant impact on the political, economic, and cultural structure of Iran during the Qajar and Pahlavi eras. During the second Pahlavi era, oil revenues had a very significant impact through development programs, but this impact varied greatly in different areas and had its ups and downs. One of the areas affected by oil revenues was the cultural sector. Despite the mutual need between development programs and cinema as a tool for introducing and promoting government actions, oil revenues were not balanced in various cultural, social, economic, and political areas. This research aims to clarify the importance and position of cinema in government reform measures. The research question of this study is to examine and determine the extent of the impact of oil revenues on cultural areas, especially cinema. The findings of this research, which were conducted using a descriptive-analytical historical method and relying on primary sources, indicate that during the second Pahlavi era, a relatively small amount of oil revenues was allocated to the cultural sector compared to other areas.

Cite this article: Ahmadyosefi, Nazanin. Saeedinia, Habibullah. (2023). **Oil revenues and its impact on the cultural field in the development plans of the country (1356-1325): a case study of the cinema boom.** Iranian Civilization Research, 5(2) 35-74.

© The Author(s).

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman.

DOI: 10.22103/jic.2024.21802.1227

English Extended Abstract

1. Introduction

During the Pahlavi II era, oil revenues in the form of construction programs had a great impact. Despite the mutual need between construction programs and cinema as a means of introducing and advertising the government's actions; there was no balance in allocating oil revenues to different cultural, social, economic and political fields. The purpose of this research is to explain the importance and place of cinema in the government's reform measures. The problem of the current research is to investigate and explain the impact of oil revenues on cultural fields, especially cinema. This research seeks to answer the question of what effect oil revenues have had on cultural development programs, especially cinema. The findings of this research, have been done using the descriptive-analytical historical method and relying on the main sources. With the growth of immigration and the increase in population, the oil company had to provide more welfare and services to its employees. Therefore, he developed social activities and cultural centres such as cinema (Heydari, 2010: 403).

2. Reaserch Methodology

In this research, was carried out using the descriptive-analytical historical method and relying on the main sources.

3. Discussion

The amount of budget allocation for social and cultural affairs was not included in the first plan or was very low (Rozoneh attalaat, 1948, 6605: 1). However, during this period, special attention was paid to filmmaking and documentary works, and the number of cinemas increased (Keshani, 2006: 68-69).

In The second construction program of development, news films became popular, and the main theme of these films called Iran's News was in favour of the Shah and America (Isa and Whittaker, 2017: 22). From 1335 onwards, the importance of documentary, educational, and news works by the US intelligence agency increased in Iran (Keshani, 2006: 69).

The third construction program was approved with the objectives of development in the agriculture and industry sectors and an emphasis on energy and communication (Ghaninejad, 2015: 331). At the beginning of this program, efforts to improve the current situation in cinemas can be seen (Sakma, Document No. 293-123480). In the films of this period, the migration of villagers to the cities was discussed, and from 1342 to 1344, rural works were shown on the cinema screen (Barazandeh, 2015: 135 and 137).

One of the policies and executive policies of the fourth construction program in the form of culture and art; "Preparing educational, documentary and news films for the centres of provinces and cities and dealing with the situation of filmmaking institutions and studios and film laboratories and recognizing their qualifications and helping the progress of cinema and photography in Iran through the necessary measures to improve quality. Production of Persian films and training of skilled personnel to obtain various cinematographic jobs and establish standards in the production of good films and provide means for technical advancement of cinema and introduce and encourage valuable national films and award prizes in special festivals. (The principles and objectives of the country's 4th construction plan, 1968: 87).

English Extended Abstract

the effective bases in the fifth construction plan in the field of cinema affairs, the purpose of film production was to provide technical and financial assistance from internships and hold national, regional, and international festivals of Iranian and foreign films to introduce Iranian culture and art. It was to show educational documentary films for children and teenagers, as well as raise the level of public culture in villages and towns through the preparation and showing of educational films (The fifth construction plan law, 1972: 718).

4. Conclusion

During the Pahlavi II era, with the increase in oil prices, oil revenues increased and in the form of construction programs, it facilitated and accelerated the government's influence in social and cultural fields, but although oil revenues had significant growth in these years; Cultural programs, including cinema, were not the priority of the government's plan for budget allocation; Despite this, these revenues have had an impact on cinema and cultural evolution in this field, although in a limited way. On the other hand, cinema also played a major role in advertising the government's development programs. Therefore, to make the people welcome the films they produced, domestic producers focused more on producing films that originated from local and popular culture; Films that had social content, showed the problems of the society, and at the same time promoted the actions of the government in the form of construction programs.

The evolution of cinema during the second Pahlavi period can be divided into two periods: the first period from the time when Mohammad Reza Shah Pahlavi came to power until the coup of 1332, which also included the first construction plan, and the second period from the coup of 1332 to 1356, which included the second construction plan until It is the fifth. In this period, influenced by the oil revenues, imported Indian and Egyptian films gradually entered Iranian cinema and had an impact on Iranian films in terms of singing and dancing. In other words, modernism caused a change in the lifestyle and its appearance could be seen in the cinema.

In general, although the budget allocated by the government for cultural affairs, especially cinema, was a small expense compared to the budget for industrial programs and land reforms; the cinema and the films that were shown on the screen were more and more trying to advertise construction programs in different parts of the society.

درآمدهای نفتی و تأثیر آن بر حوزه فرهنگی در برنامه‌های توسعه عمرانی کشور

(۱۳۵۶-۱۳۲۵): مطالعه موردی رونق سینما

نازنین احمدیوسفی^۱، حبیب اله سعیدی نیا^۲

^۱ دانشجوی دکتری تاریخ ایران اسلامی دانشگاه خلیج فارس. nazaninahmadyosefi@gmail.com

^۲ دانشیار گروه تاریخ دانشگاه خلیج فارس (نویسنده مسئول). saeedinia@pgu.ac.ir

چکیده	اطلاعات مقاله
پیدایش نفت یکی از پدیده‌هایی است که در دوران قاجار و پهلوی بر ساختار سیاسی، اقتصادی و فرهنگی ایران تأثیرگذار بوده است. در دوران پهلوی دوم، درآمدهای نفتی در قالب برنامه‌های عمرانی، تأثیر بسیار زیادی بر جای گذاشت؛ اما این تأثیر در حوزه‌های مختلف متفاوت و با فراز و نشیب زیادی همراه بود. یکی از حوزه‌های متأثر از درآمدهای نفتی، حوزه فرهنگی بود. با وجود نیاز متقابلی که میان برنامه‌های عمرانی و سینما به عنوان ابزار معرفی و تبلیغات اقدامات دولت وجود داشت؛ اما در اختصاص درآمدهای نفتی به حوزه‌های مختلف فرهنگی و اجتماعی، اقتصادی و سیاسی توازن برقرار نبود. هدف از این پژوهش تبیین اهمیت و جایگاه سینما در اقدامات اصلاحی دولت می‌باشد. مسئله پژوهش حاضر بررسی و تبیین میزان تأثیرگذاری درآمدهای نفتی بر حوزه‌های فرهنگی به خصوص سینما می‌باشد. این پژوهش در پی پاسخ به این پرسش است که درآمدهای نفتی بر برنامه‌های توسعه فرهنگی به خصوص سینما چه تأثیری داشته است. یافته‌های این پژوهش که با استفاده از روش تاریخی توصیفی-تحلیلی و با تکیه بر منابع اصلی انجام پذیرفته است، نشان می‌دهد که در دوره پهلوی دوم به نسبت سایر حوزه‌ها مبلغ اندکی از درآمدهای نفتی به حوزه فرهنگی تخصیص یافته بود.	نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۱۵ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۷/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۱۷ تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۱۰/۰۱ کلیدواژه‌ها: درآمدهای نفتی حوزه‌های فرهنگی دولت برنامه‌های عمرانی سینما

استاد: احمدیوسفی، نازنین؛ سعیدی نیا، حبیب اله (۱۴۰۲). درآمدهای نفتی و تأثیر آن بر حوزه فرهنگی در برنامه‌های توسعه عمرانی کشور

(۱۳۵۶-۱۳۲۵): مطالعه موردی رونق سینما، پژوهشنامه تمدن ایرانی، ۵ (۱)، ۷۴-۳۵.

ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان. © نویسندگان.

DOI: 10.22103/jic.2024.21802.1227

۱. مقدمه

اولین چاه‌های نفت ایران در سال ۱۲۸۰ ش/۱۹۰۱ م در مسجدسلیمان کشف شد و درآمد حاصل از نفت به یکی از مهم‌ترین عوامل اثرگذار در تحولات داخلی تبدیل شد. از لحاظ اقتصادی جامعه ایران یک جامعه سنتی و بسته بود؛ مردم از طریق کشاورزی و دامپروری امرارمعاش می‌کردند. همچنین افزایش درآمدهای نفتی، موجب گسترش مهاجرت‌ها، ازدیاد جمعیت، رشد شهرنشینی، ورود عناصر جدید ارتباطی و گسترش ابزار جدید فرهنگی به‌خصوص سینما گردید.

نخستین سینما در شرکت_شهرهای^۱ نفتی جنوب ایران شروع به کار کرد. این شرکت_شهرها در کنار مجتمع‌های بهره‌برداری از نفت برای اسکان و بهبود وضع کارکنان این مجتمع‌ها ساخته شده بودند؛ اما در حقیقت خدمات این شرکت_شهرها برای مهندسان و کارمندان انگلیسی تخصیص داده شده بود. این در حالی بود که کارگران عادی غذا، پوشاک و مسکن کافی نداشتند و از داشتن امنیت و مراجعه به مقامات قضایی و دریافت حقوق خود محروم بودند از طرف دیگر به بهانه اینکه کار کم شده است، کارگران را اخراج و به اردوی بیکاران می‌فرستادند تا بتوانند آن‌ها را مطیع خود سازند. در زمینه امور بهداشتی، شرکت نفت بیمارستانی با امکانات پزشکی مناسب برای کارگران و کارمندان شرکت نفت تأسیس کرده بود اما در حقیقت خدمات این بیمارستان برای مهندسان و کارمندان انگلیسی تخصیص داده شده بود. کارگران ایرانی برای درمان به اداره بهداشتی که از طرف وزارت بهداشتی در آبادان تأسیس شده بود مراجعه می‌کردند. در سال ۱۳۰۸ کارگران با اعتصاب سرتاسری خواهان اصلاح امور شرکت نفت مربوط به کارگران در خصوص حقوق، امکانات رفاهی و غیره شدند (افتخاری، ۱۳۷۰: ۱۲۱-۱۱۷). از طرف دیگر اسکان اجباری قبایل دامدار که از دو سال قبل آغاز شده بود به تعداد بیکاران افزود که این موضوع در جریان ساخت راه‌آهن جنوب چند سالی تعدیل آشد اما پس از اتمام پروژه راه‌آهن، جذب شدن در بازار کار شهرهای نفتی خوزستان تنها امید امرارمعاش گروه‌های مهاجر بود (احسانی، ۱۳۹۸: ۵۶۹). بنابراین گروه‌های قومیتی و ملیتی مختلفی با فرهنگ‌ها و گرایش‌های مذهبی و سیاسی متفاوتی به این مناطق وارد شدند. با رشد مهاجرت و افزایش جمعیت، شرکت نفت مجبور به ارائه تسهیلات و خدمات رفاهی و تفریحی بیشتر به کارکنان خود بود. لذا اقدام به توسعه فعالیت‌های اجتماعی و کانون‌های فرهنگی همچون سینما نمود. ^۲ به‌عنوان مثال سینما باشگاه گلستان با ۲۰۰ نفر گنجایش در منطقه‌ی «با وارده»، ویژه‌ی استفاده‌ی کارمندان شرکت نفت و اعضای خانواده‌ی آن‌ها که عضو باشگاه بودند تأسیس شده بود (حیدری، ۱۳۷۰: ۴۰۳).

در دوره رضاشاه سینمای ایران با نمایش فیلمی صامت بانام «آبی و رابی» در سال ۱۳۰۹ ش/۱۹۳۰ م کار خود را شروع کرد و پس‌از آن با نمایش فیلم ناطق «دختر لر» در سال ۱۳۱۲ ش/۱۹۳۳ م فیلم‌های ایرانی رواج پیدا کرد (امید، ۱۳۶۳: ۶۴)؛ اما بعد از تولید فیلم «طوفان زندگی» یعنی از سال ۱۳۱۶ ش/۱۹۳۷ م تا ۱۳۲۷ ش/۱۹۴۸ م با توجه به اوضاع سیاسی و اشغال ایران توسط متفقین در تولیدات سینمایی ایران وقفه‌ای چندین ساله به وجود آمد. با این حال فیلم‌هایی با موضوعات مشابه تا سال ۱۳۳۲ ش/۱۹۵۳ م ساخته شدند.

باروی کار آمدن محمدرضا شاه پهلوی و به تبع آن افزایش درآمدهای نفتی؛ تعداد اماکن عمومی به خصوص سینماها افزایش یافت، رویکرد تبلیغاتی حکومت به سینما مانند دوره قبل بود. بعد از کودتای ۱۳۳۲ و انعکاس سیاست زدگی بر انفعال و کناره‌گیری سینما از اجتماع، سینما با ساخت فیلم‌های تبلیغاتی در پی مشروعیت بخشی بیشتر به حکومت پهلوی و اقدامات منفعت طلبانه آن برآمد. از طرفی با طرح برنامه‌های عمرانی و تخصیص درآمدهای نفتی بر بخش‌های مختلف جامعه باهدف توسعه در حوزه‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، دولت از لحاظ سیاسی و اثبات خود نیاز به تبلیغ این برنامه‌ها داشت. به عنوان نمونه اصلاحات ارضی در سینما تبلیغ شد. تبلیغات از طریق سینما از زمان تأسیس شرکت نفت انگلیس و ایران توسط کارکنان این شرکت رواج داشت؛ به این صورت که در مکان‌های مختلف شهر بر روی دیوارها پرده نمایشی آویزان می‌کردند و فیلم‌های تبلیغاتی یا داستان‌های کوتاه را به نمایش می‌گذاشتند. بنابراین درآمدهای نفتی یکی از شاخص‌ها و بنیان‌های اساسی در تحولات داخلی و یکی از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر فرهنگ و حوزه اجتماعی ایران در این بازه زمانی، محسوب می‌شود.

۱-۱. بیان مسئله

در فاصله سال‌های ۱۳۲۷ ش/۱۹۴۹ م تا ۱۳۵۶ ش/۱۹۷۸ م، صنعت نفت و درآمدهای حاصل از آن در قالب برنامه‌های توسعه عمرانی اول تا پنجم، تأثیرات زیادی در ساختار اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی جامعه بر جای گذاشت به گونه‌ای باعث ورود مسائل مختلف فرهنگی و اجتماعی مانند سینما، مهاجرت اقوام مختلف به خصوص در مناطق نفتی، مواجهه فرهنگ‌ها و تبادل خرده‌فرهنگ‌های مختلف، افزایش جمعیت شهری و رشد شهرنشینی گردید. لذا مسئله پژوهش حاضر بررسی و تبیین میزان تأثیرگذاری درآمدهای نفتی بر رونق حوزه‌های فرهنگی به خصوص سینما در فاصله زمانی ۱۳۲۷ تا ۱۳۵۶ می‌باشد.

۱-۲. اهمیت و ضرورت پژوهش

با کشف و استخراج نفت بخش‌های مختلف جامعه متأثر از درآمدهای نفتی گردید؛ بنابراین درآمد حاصل از نفت، به دلایل مختلفی می‌توانست عامل توسعه، از جمله توسعه فرهنگی به خصوص در عرصه سینما باشد. از طرفی سینما نیز در تبلیغات برنامه‌های عمرانی نقش عمده‌ای ایفا می‌کرده است. سینما بهترین ابزار دولت برای معرفی اهداف سیاسی، اقتصادی و فرهنگی خود بود؛ بنابراین درآمدهای نفتی همواره بر حوزه‌های فرهنگی به خصوص سینما تأثیرگذار و از اهمیت زیادی برخوردار بوده است.

۱-۳. پیشینه پژوهش

به لحاظ پیشینه پژوهش بایستی گفت تاکنون در خصوص تأثیر درآمدهای نفتی بر مسائل فرهنگی به خصوص سینما در قالب برنامه‌های عمرانی سوم تا پنجم پژوهشی مستقل صورت نگرفته است و کارهایی که انجام گرفته، مربوط به تأثیرات نفت بر سایر حوزه‌های اجتماعی و اقتصادی است؛ بنابراین در برخی مطالعات انجام گرفته می‌توان از وضعیت اقتصادی آن زمان و نوسان درآمدهای نفتی در سال‌های متمادی اطلاعاتی کسب کرد که اهم آن‌ها بدین قرار می‌باشد: کتاب ایران در

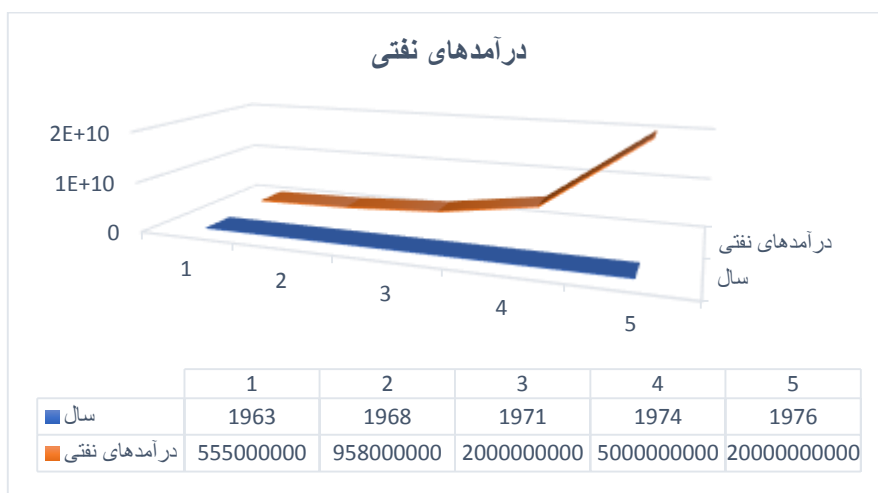
قرن بیستم: بررسی اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایران در یک‌صد سال اخیر از ژان پیردیگار و برنارهورکاد و یان ریشار، ۱۳۷۸. نویسندگان ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی ایران را از جنبه‌های مختلف بررسی کرده‌اند و در خصوص ذخایر نفتی و تنوع فرهنگی به‌عنوان عواملی که در طول تاریخ بر یکپارچگی و پایداری ایران تأثیر گذاشته است، حاوی اطلاعات مفیدی می‌باشد. کتاب اقتصاد سیاسی ایران از همایون کاتوزیان، ۱۳۸۶. نویسنده به بررسی تحولات اقتصادی ایران به‌خصوص درآمدهای نفتی از اوایل مشروطه تا انقلاب اسلامی پرداخته است و در این خصوص اطلاعات کافی در اختیار پژوهشگر می‌گذارد. کتاب تاریخ تحولات سیاسی و اجتماعی ایران از علیرضا ازغندی، ۱۳۸۴. نویسنده در این کتاب برنامه‌های عمرانی و سیاست‌های شاه در زمینه توسعه را مورد تحلیل و بررسی قرار می‌دهد و به ارتباط درآمدهای نفتی و توسعه و یا عدم توسعه فرهنگ به‌خصوص سینما در این دوره زمانی اشاره‌ای نمی‌کند. کتاب ایران بین دو انقلاب از پروانده آبراهامیان، ۱۳۸۶. این کتاب حول محور انقلاب مشروطه و تأثیراتی که این انقلاب بر جامعه گذاشته است می‌چرخد. در جریان بیان عوامل انقلاب با تحلیل تأثیرات نظام‌های سیاسی بر نظام‌های اجتماعی، نیروهای اجتماعی را بعد از انقلاب بررسی می‌کند. این کتاب اگرچه به‌عنوان پژوهشی جامع در تاریخ معاصر ایران شناخته می‌شود با این حال در خصوص نفت تنها از مصدق و ملی شدن صنعت نفت ایران سخن می‌گوید و به صنعت نفت و تأثیر این صنعت بر مسائل اجتماعی فرهنگی نمی‌پردازد. باوجود این به دلیل استفاده از منابع گسترده و وسیع و وسعت اطلاعات و تحلیل قوی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

۲. درآمدهای نفتی در فاصله سال‌های ۱۳۲۵ ش/ ۱۹۴۶ م تا ۱۳۵۷ ش/ ۱۹۷۸ م

کشورهای خاورمیانه با کشف نفت، موقعیت و تحول قابل‌ملاحظه‌ای در عرصه بین‌المللی پیدا کردند. تا قبل از این دوره، کشورهایی که به اقتصادی مبتنی بر کشاورزی و دامداری متکی بودند اکنون منابع عظیمی از نفت را در اختیار داشتند که در وهله اول موجب گسترش مهاجرت‌ها، ازدیاد جمعیت و رشد شهرنشینی گردید (یغمایی، ۱۴۰۲: ۳۳). کم‌کم در اختیار داشتن این منابع فراوان سبب ایجاد این فکر شد که درآمدهای نفتی را در سطوح مختلف برای پیشرفت کشور به‌کارگیرند. دولت پهلوی نیز با سیطره بر منابع نفتی به یک قدرت اقتصادی بزرگ در منطقه تبدیل شده بود. در سال ۱۳۲۵ ش/ ۱۹۴۶ م ارزش واقعی نفت خام در هر بشکه، بیش از ۲۰ دلار بوده است که این رقم خیلی زود با ورود کشتی‌های نفتی و فروش نفت خام به حدود ۲۸ دلار رسید. یکی از این کشتی‌ها در تاریخ ۱۳۲۷ کشتی نفت‌کش بهرام فرانسوی بود که برای تخلیه بار در بندر شاهپور پهلوی گرفت (روزنامه اطلاعات، ۱۳۳۷، شماره ۶۶۰۴: ۳). درآمدهای حاصل از نفت که در ابتدای دهه ۱۳۴۰ ش/ ۱۹۶۱ م فقط ۱۲/۳ درصد از تولید ناخالص ملی را تأمین می‌کرد، در سال ۱۳۴۶ ش/ ۱۹۶۷ م ۱۸ درصد از تولید ناخالص ملی را به خود اختصاص داد (کاتوزیان، ۱۳۸۶: ۳۰۲). در این زمان صنعت نفت ایران ملی و مالکیت آن برای ملت ایران محرز و مسلم گردیده بود و شرکت ملی نفت سابق هیچ حقی در محصولات نفت ایران نداشت (روزنامه مردم ایران، ۱۳۳۱: ۳). با قرارداد کنسرسیوم تعیین میزان نفت صادراتی که عامل تعیین‌کننده میزان تولید بود، به‌وسیله اعضای کنسرسیوم انجام می‌گرفت. سهم صادراتی ایران روزانه از ۲۰۰ هزار بشکه در سال ۱۹۷۳ تا حداکثر ۱/۵ میلیون بشکه در سال ۱۹۸۱ تعیین شده بود (ماهنامه مردم، ۱۳۵۲: ۲). میزان تولید نفت خام با شروع فعالیت کنسرسیوم از سال ۱۳۳۳ ش/ ۱۹۵۴ م تا پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ ش/ ۱۹۷۸ م در مجموع ۱/۲۵ میلیارد بشکه بوده است. لازم

به ذکر است که در سال ۱۳۳۵ ش/ ۱۹۵۶ م جمعیت کشور کمتر از ۱۹ میلیون نفر بود. همچنین عواید نفتی در سال‌های ۱۳۳۹ ش/ ۱۹۶۰ م تا ۱۳۴۱ ش/ ۱۹۶۲ م ده درصد بود. در سال ۱۳۳۹ ش/ ۱۹۶۰ م باینکه عواید نفت و اعتبارات خارجی به ۴۱۲۰۰ میلیون ریال رسید، سرمایه‌گذاری دولتی تنها بالغ بر ۱۸۴۰۰ میلیون ریال بوده است (کاتوزیان، ۱۳۸۶: ۲۷۶-۲۷۴).

در مذاکرات مجلس شورای ملی سال ۱۳۳۹ ش بر اهمیت «موازنه جمع و خرج مملکت و سعی در افزایش درآمد از طریق وصول صحیح مالیات‌ها و حذف هزینه‌های زائد و بیهوده و صرفه‌جویی کامل در هزینه‌های عمومی کشور؛ به‌نحوی که موجبات تعادل بودجه و سلامت وضع مالی کشور تأمین گردد.» تأکید شد (مذاکرات مجلس شورای اسلامی، ۱۳۳۹، جلسه پنجم: ۳) با این حال به‌واسطه درآمدهای روزافزون نفت بود که توسعه اجتماعی-اقتصادی در کشور، عملی شد. میزان درآمد نفت که در سال ۱۳۴۲ ش/ ۱۹۶۳ م ۵۵۵ میلیون دلار بود در سال ۱۳۴۷ ش/ ۱۹۶۸ م به ۹۵۸ میلیون دلار، در سال‌های بین ۱۳۴۳ ش/ ۱۹۶۴ م تا ۱۳۵۳ ش/ ۱۹۷۴ م کل درآمدهای نفتی به ۱۳ میلیارد دلار و از سال ۱۳۵۳ ش/ ۱۹۷۴ م تا ۱۳۵۶ ش/ ۱۹۷۷ م به ۳۸ میلیارد دلار رسید. در سال ۱۳۵۰ ش/ ۱۹۷۱ م به ۲/۱ میلیارد دلار رسید. به‌طور کلی تا قبل از سال ۱۳۵۲ ش/ ۱۹۷۳ م درآمدهای نفتی ایران کمتر از ۵ میلیارد دلار در سال بوده است (ترکان، ۱۳۹۰: ۱۷۴-۱۷۲). در سال ۱۳۵۳ ش/ ۱۹۷۴ م به ۵ میلیارد دلار و پس از چهار برابر شدن قیمت نفت در بازارهای جهانی، در سال ۱۳۵۵ ش/ ۱۹۷۶ م به حدود ۲۰ میلیارد دلار رسید (آبراهامیان، ۱۳۸۶: ۵۲۵). سهم درآمدهای نفتی در بودجه دولتی از حدود ۱۳/۶۶ درصد در سال ۱۳۴۶ ش/ ۱۹۶۷ م به ۴۷ درصد در سال ۱۳۵۳ ش/ ۱۹۷۴ م رسید و از ۴۶ تا ۵۰ درصد در سال‌های ۱۳۴۵ ش/ ۱۹۶۶ م تا ۱۳۵۰ ش/ ۱۹۷۱ م به ۸۵/۵ درصد در سال ۱۳۵۳ ش/ ۱۹۷۴ م افزایش یافت. در سال ۱۳۵۱ ش/ ۱۹۷۲ م بازهم سهم نفت افزایش یافت و به حدود ۵۱ درصد رسید (کاتوزیان، ۱۳۸۶: ۳۰۲). در نمودار ۱ روند افزایش درآمدهای نفتی در طی چند سال آورده شده است. همان‌طور که مشهود است درآمدهای نفتی هر ساله از روند افزایشی برخوردار است. انتظار می‌رفت که روند تخصیص درآمدهای نفتی به حوزه فرهنگ به‌خصوص سینما؛ نیز مانند درآمدهای نفتی سعودی باشد.

نمودار ۱. روند تغییرات درآمدهای نفتی.

در دهه ۱۳۵۰ ش/۱۹۷۱ م با اولین شوک نفتی، سهم نفت از درآمدهای کشور با سرعت بیشتری افزایش یافت. در این دوره به دلیل کم بودن جمعیت کشور، ناچیز بودن تعداد وسایل نقلیه، اندک بودن ضریب نفوذ انرژی‌های فسیلی در بخش‌های اقتصادی و خانگی و بیش از ۶۰ درصد جمعیت کشور که در روستاها زندگی می‌کردند؛ درآمد زیادی در کنار صادرات ۶ میلیون بشکه نفت خام در اختیار حکومت قرار گرفت تا خرج برنامه‌های خود کند. به‌منظور تأمین سوخت ارزان برای کشورهای صنعتی افزایش و سود شرکت‌ها و کارتل‌های نفتی، تولید نفت تنها در سال ۱۳۵۳ ش/۱۹۷۴ م بیش از ۶ میلیون بشکه در روز محقق شد؛ بنابراین در این سال به علت افزایش ناگهانی قیمت نفت و افزایش تولید نفت خام ایران درآمدهای ارزی کشور به بیش از ۲۳ میلیارد دلار و در سال ۱۳۵۷ ش/۱۹۷۸ م به ۲۶ میلیارد دلار رسید که بالاترین درآمد ارزی از ابتدای تولید تا سال ۱۳۵۷ ش/۱۹۷۸ م بوده است (ترکان، ۱۳۹۰: ۱۷۲-۱۷۴).

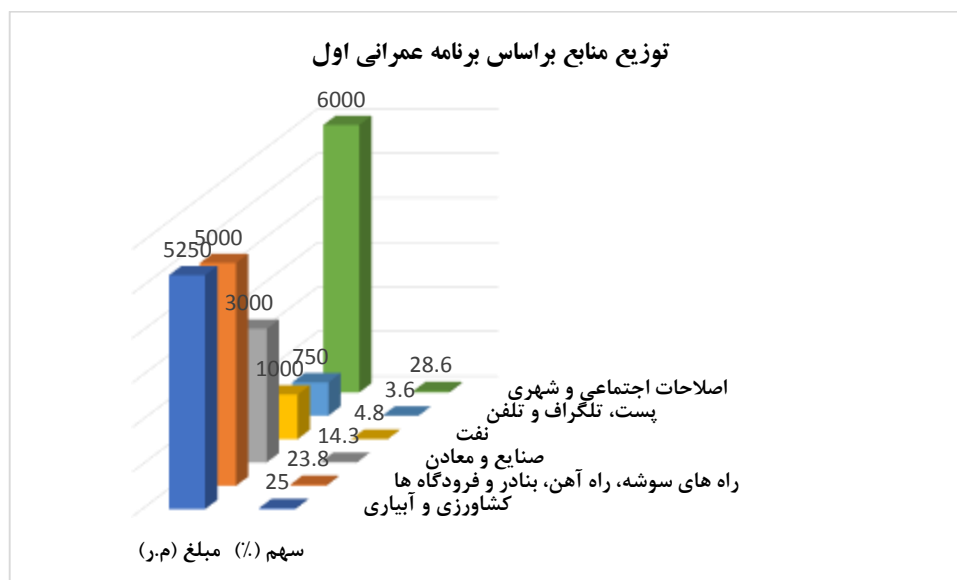
به‌طور متوسط در فاصله سال‌های ۱۳۴۹ ش/۱۹۷۰ م تا سال‌های پس‌ازانقلاب اسلامی نفت باعث افزایش ۲۰ درصدی تولید ناخالص داخلی ایران شد و نتایج تحقیقات نشان می‌دهد که در این فاصله، روند تغییرات تولید ناخالص داخلی ایران با تغییرات بهای نفت هماهنگ بوده است (Farzanegan, 2009: 134-151). سهم نفت در درآمدهای کشور که در سال ۱۳۳۳ ش/۱۹۵۴ م تنها ۱۱ درصد بود، در سال ۱۳۳۴ ش/۱۹۵۵ م به ۳۷ درصد و در سال ۱۳۴۲ ش/۱۹۶۳ م به ۶۱ درصد رسید. از سوی دیگر، عوارض گمرکی از ۳۵ درصد در سال ۱۳۳۳ ش/۱۹۵۴ م به ۱۶ درصد در سال ۱۳۳۷ ش/۱۹۵۸ م کاهش یافت. به‌طور کلی مالیات به‌جز مالیات مستقیم که سهم آن ناچیز بود، سایر درآمدهای داخلی نیز در سال ۱۳۳۳ ش/۱۹۵۴ م ۳۵ درصد از درآمدهای عمومی را تشکیل می‌دادند اما این رقم در سال ۱۳۴۳ ش/۱۹۶۴ م به ۱۸ درصد کاهش یافت (Mahdavy, 1970)؛ بنابراین سهم نفت در درآمدهای عمومی از دهه ۱۳۳۰ ش/۱۹۵۱ م به بعد سیر صعودی داشته و این افزایش سهم نفت در این سال‌ها، به کاهش سهم سایر بخش‌های درآمدی منجر شده است.

۳. جایگاه درآمدهای نفتی در سیاست‌گذاری‌های فرهنگی برنامه‌های عمرانی اول و دوم (۱۳۴۱-۱۳۲۷ ش)

پس از کشف نفت در مناطق نفت‌خیز خاورمیانه، سیاست‌گذاری کشورهای غیر صنعتی و درحال توسعه، برنامه‌ریزی در جهت توسعه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی در قالب برنامه‌های عمرانی بود. در ایران نیز پس از کشف نفت، راه‌های ارتباطی در جهت حمل مواد و فراورده‌های نفتی و انتقال دستگاه‌های موردنیاز شرکت جهت استخراج نفت ایجاد شد که در پی آن خدمات عمرانی از جمله احداث اولین مجتمع‌های فرهنگی نیز صورت گرفت. از سال ۱۳۲۷ ش/۱۹۴۸ م برنامه‌های عمرانی طراحی شد و سازمان برنامه‌بودجه کشور برای برنامه‌ریزی و نظارت بر اجرای آن‌ها تأسیس شد.

برنامه عمرانی اول (۱۳۲۷-۱۳۳۳ ش/۱۹۴۹-۱۹۵۵ م) بودجه‌ای به ارزش ۲۱ میلیارد ریال داشت که در سال ۱۳۳۱ ش/۱۹۵۲ م به ۲۶ میلیارد ریال افزایش یافت (گزارش اجرایی برنامه هفت‌ساله دوم، ۱۳۴۳: پیوست ۱). این برنامه در شش فصل تنظیم شده بود: کشاورزی؛ راه‌های شوسه و راه‌آهن و بنادر و فرودگاه‌ها؛ صنایع و معادن؛ نفت با ۱۰۰۰ میلیون ریال سرمایه برای ایجاد شرکت سهامی نفت ایران بود؛ پست، تلگراف و تلفن با هزینه ۳۰۰ میلیون ریال برای تکمیل دستگاه‌های تلگراف بی‌سیم، پخش صدا و تلفن و ۲۵۰ میلیون ریال برای تکمیل دستگاه‌های پست؛ اصلاحات اجتماعی،

شهری؛ در این فصل ۵۰۰ میلیون ریال برای سایر کارهای عام‌المنفعه در نظر گرفته شده بود (مجموعه قوانین موضوعه و مصوبات دوره پانزدهم قانون‌گذاری، ۱۳۲۸: ۲۵-۲۷؛ روزنامه اطلاعات، ۱۳۲۷، شماره ۶۷۲۲: ۱). (نمودار ۲)

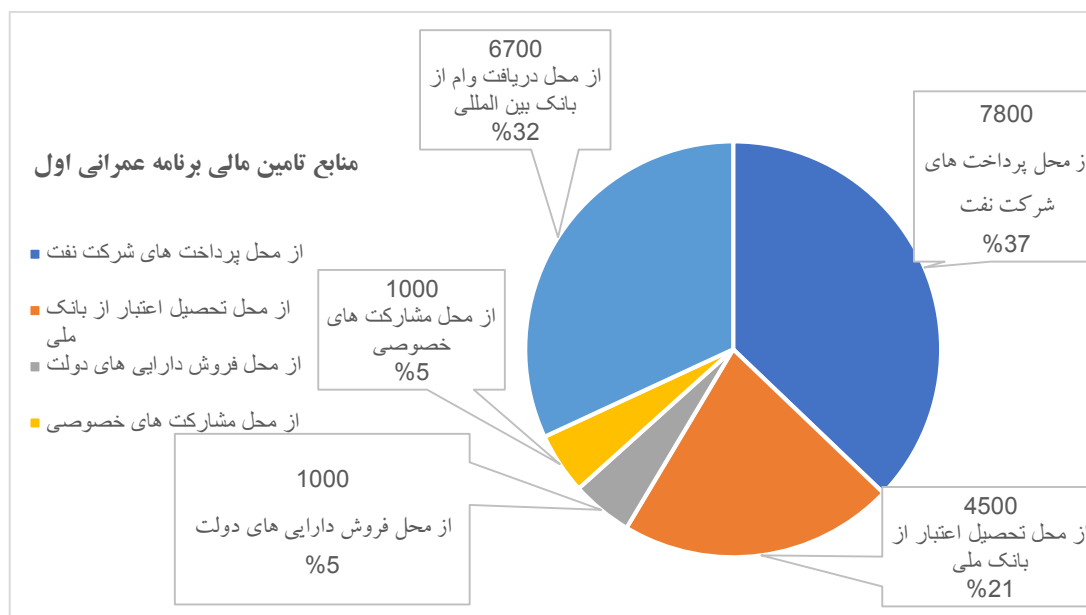

اطلاعات نمودار شماره ۲، نشان می‌دهد که بیشترین بودجه به ترتیب اختصاص به اصلاحات اجتماعی و شهری و سپس راه‌های شوسه، راه آهن و بنادر و فرودگاه‌ها و پس از آن کشاورزی و آبیاری و صنایع و معادن داشته است. میزان اختصاص بودجه به امور اجتماعی، فرهنگی در برنامه اول چندان لحاظ نشده یا در حد بسیار پایینی بوده است (روزنامه اطلاعات، ۱۳۲۷، شماره ۶۶۰۵: ۱). با وجود این، در ای دوره توجه ویژه‌ای به فیلم‌سازی و آثار مستند نشان داده شد و تعداد سینماها افزایش یافت (کشانی، ۱۳۸۶: ۶۸-۶۹). که از جمله می‌توان به سینما مترو پل با اجرای فیلم *کمدی*، تفریحی پارامونت، پانسیون میس سوزی با اشتراک ورونیکا لیک و جون کلفیلد (روزنامه اطلاعات، ۱۳۲۷، یکشنبه پنجم اردیبهشت: ۷)؛ تماشاخانه فرهنگ تهران و اجرای نمایش‌نامه پروانه (روزنامه اطلاعات، ۱۳۲۷، شماره ۶۶۰۸: ۵)؛ نمایش تقدیر یا پری جادو و *کمدی* موزیکال ملانصرالدین (روزنامه اطلاعات، ۱۳۲۷، شماره ۶۶۱۴: ۷) اشاره کرد. در این سال دو فیلم بانام‌های طوفان زندگی به کارگردانی علی دریا بیگی و زندانی امیر به کارگردانی دکتر اسماعیل کوشان؛ در سال ۱۳۲۸ فیلم *وارفته بهار* به کارگردانی پرویز خطیبی و در سال ۱۳۲۹ فیلم *شرمسار* به کارگردانی دکتر اسماعیل کوشان (زمانی نیا، ۱۳۶۳: ۱۰۵)؛ فیلم *شب‌های تهران* با کارگردانی سیامک یاسمی در سال ۱۳۳۳ (نصیری فر، بی‌تا: ۱۶۱-۱۶۰) و *کمدی* مترجم انگلیسی و برنامه جدید عملیات مهیج نردبان خطر ساخته شد (روزنامه اطلاعات، ۱۳۳۳، شماره ۸۴۹۲: ۲). از طرفی با ایجاد سینما شغل‌های جدیدی نیز به وجود آمد که می‌توان به مدیر سینما، کنترلچی و راهنما، آپاراتچی، بلیط فروش، سرایدار، نظافتچی و متصدی بوفه و علاوه بر این‌ها، مسئول نظرسنجی سینما که از طریق ارتباط مستقیم با

حاضران در سالن سینما و گرفتن پیشنهادهای فیلم‌های موردعلاقه آنان که از رسوم قدیمی در سینماهای شهری نفتی بود اشاره کرد (حاتم پور، ۱۳۹۹: ۱۳۹).

تنظیم و اجرای برنامه عمرانی اول برای عمران و آبادی کشور بسیار حائز اهمیت بود از این رو اگرچه ابتدا تأکید بر استفاده از سرمایه‌های داخلی بود و با گرفتن وام از بانک بین‌المللی مخالفت شد اما در نهایت با دریافت این وام موافقت گردید (روزنامه اطلاعات، ۱۳۲۷، شماره ۶۰۹: ۱؛ روزنامه اطلاعات، ۱۳۲۷، شماره ۶۲۶: ۱؛ روزنامه اطلاعات، ۱۳۲۷، شماره ۶۸۶۵: ۱)؛ از طرفی بانک بین‌المللی به شرط مصرف تمام وجوه در برنامه عمرانی حاضر به پرداخت وام شد (روزنامه اطلاعات، ۱۳۲۷، شماره ۶۷۸۵: ۱) و به منظور بررسی و مذاکره در باب نحوه حمایت مالی، نمایندگانی به ایران فرستادند (روزنامه اطلاعات، ۱۳۲۷، شماره ۶۸۶۵: ۱).

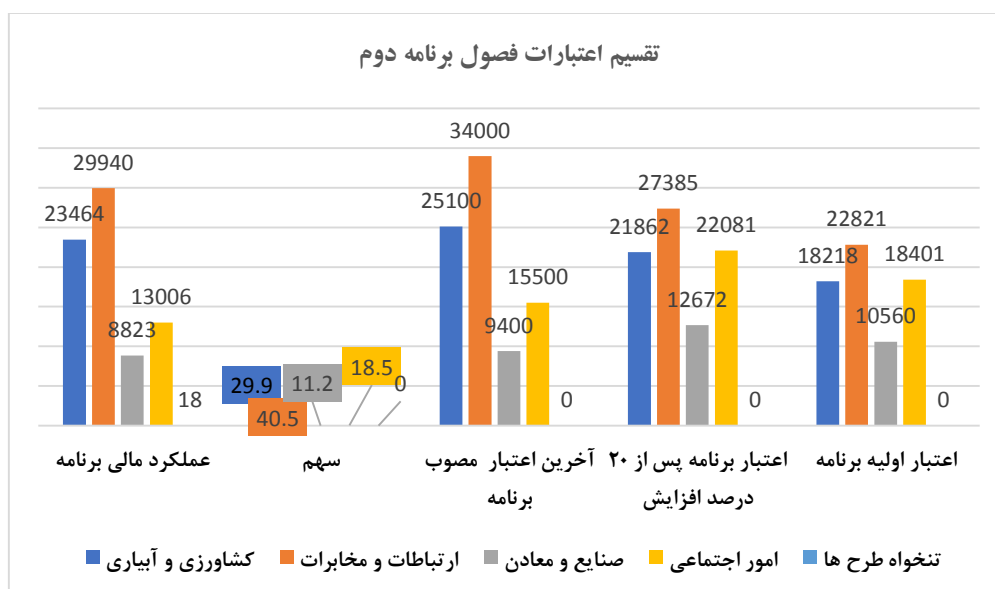
بیشترین سهم تأمین منابع برنامه عمرانی اول از محل پرداخت‌های شرکت نفت پرداخت می‌شده است. بعد از پرداخت‌های شرکت نفت به ترتیب دریافت وام از بانک بین‌المللی؛ تحصیل اعتبار از بانک ملی و در آخر فروش دارایی‌های دولت و مشارکت‌های خصوصی به صورت مساوی انجام می‌شده است (احمد یوسفی و سعیدی نیا، ۱۴۰۱: ۸-۷) بنابراین بر اساس نمودار ۲ نقش درآمدهای نفتی در برنامه‌های عمرانی بسیار حائز اهمیت است.

نمودار ۳. منابع تأمین مالی برنامه عمرانی اول

برنامه عمرانی دوم توسعه (۱۳۴۱-۱۳۳۴ ش/ ۱۹۶۳-۱۹۵۶ م) نیز شامل مخابرات، صنایع معادن، امور اجتماعی، کشاورزی و آبیاری بود (مجموعه قوانین مربوط به برنامه‌های عمرانی کشور، بی تا: ۴۶). کشاورزی و آبیاری که در مجموع ۱۱۹۵۸ میلیون ریال اعتبار به این فصل اختصاص داده شده بود؛ امور اجتماعی شامل زیرمجموعه‌های آمار و سرشماری نفوس، کمک به سازمان‌های کارگری، کمک به شرکت‌های تعاونی و تولیدی و صندوق‌های روستایی، فرهنگ، بهداشت عمومی، عملیات اجرایی در شهرستان‌ها، ساختمان زندان در شهرهای مهم، برق شهرستان‌ها و مراکز برق‌آبی، گازی و بخاری

می‌شد با تخصیص ۱۵۵۸۷ میلیون ریال اعتبار به این بخش؛ صنایع معادن با تخصیص ۷۸۰۱ میلیون ریال به این فصل؛ ارتباطات و مخابرات با اعتبار ۱۷۴۵۴ میلیون (مجموعه قوانین موضوعه و مصوبات دوره هجدهم قانون گذاری، ۱۳۳۹: ۲۲۵-۲۲۲)؛ (نمودار ۳)؛ اما این برنامه نگاه همه جانبه‌ای به توسعه متوازن و پایدار نداشت (اکبری، ۱۳۸۹: ۲).

نمودار ۴. تقسیم اعتبارات فصول برنامه دوم

هدف اصلی این برنامه افزایش درآمد ملی و توزیع عادلانه آن بین مردم و ترقی سطح زندگی روستاها و بخش‌ها بوده تا از مهاجرت از دهات و هجوم به شهرستان‌ها جلوگیری شود (مذاکرات مجلس شورای ملی، ۱۳۳۹، جلسه پنجم: ۴). اطلاعات نمودار شماره ۴، نشان می‌دهد که در برنامه دوم نیز همانند برنامه اول امور فرهنگی ذیل امور اجتماعی‌ای همچون آمار و سرشماری نفوس، سازمان‌های کارگری، شرکت‌های تعاونی و تولیدی و صندوق‌های روستایی، بهداشت عمومی و امور مربوط به آب، برق و گاز شهرستان‌ها قرار داشت لذا بودجه مستقلی به امور فرهنگی اختصاص داده نشده و از اولویت برنامه دوم محسوب نمی‌گردید. نمود آن را می‌توان در سینما دیانا که به‌عنوان باشکوه‌ترین و مدرن‌ترین سالن سینمای تهران در سال ۱۳۳۴ ش شناخته شده بود، دید؛ تعمیرات این سینما سه ماه به طول انجامید و سرانجام با نمایش فیلم اعتراف بی‌گناه افتتاح شد (روزنامه اطلاعات، ۱۳۳۴، شماره ۸۸۰۲: ۱).

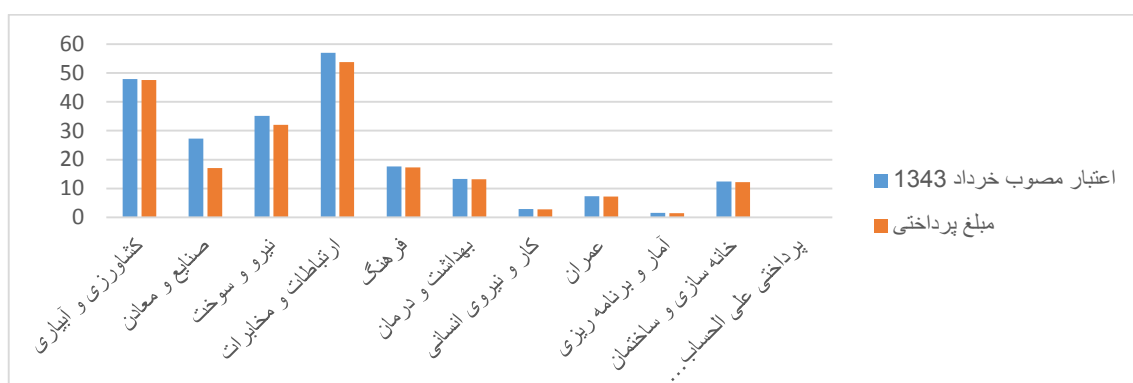
در این دوره فیلم‌های خبری رواج یافت که موضوع غالب این نوع فیلم‌ها بانام اخبار ایران در جانب‌داری از شاه و آمریکا بود (عیسی و ویتاگر، ۱۳۹۷: ۲۲). به‌عبارت‌دیگر موضوعات قابل توجهی از فیلم‌های این دهه منافع واقعی آمریکا را مطرح می‌کردند (هاوارد لاوسن، ۱۳۶۲: ۲۴۹). از سال ۱۳۳۵ به بعد اهمیت آثار مستند، آموزشی و خبری توسط اداره اطلاعات آمریکا در ایران افزایش یافت (کشانی، ۱۳۸۶: ۶۹). در این دوره می‌توان به نمایش فیلم گوژپشت نتردام اثر ویکتور هوگو با شیوه فیلم‌برداری سینماسکوپ در سینما مولن روژ در سال ۱۳۴۰ اشاره کرد (روزنامه اطلاعات، ۱۳۴۰، شماره ۱۰۵۸۳: ۳).

بیشترین سهم تأمین منابع برنامه عمرانی دوم از محل پرداخت‌های شرکت نفت پرداخت می‌شده است. در جلسه پنجم مجلس شورای ملی مبلغ هفتصد و پنجاه میلیون ریال در سال ۱۳۴۰ و چهارصد و پنجاه میلیون ریال در نیمه اول سال ۱۳۴۱ به سازمان برنامه کمک شد. این در حالی بود که در سال ۱۳۳۹ هفتصد و پنجاه میلیون ریال کمک شده بود. از طرفی سازمان برنامه موظف بود که هشتصد میلیون ریال در سال ۱۳۴۰ و پانصد میلیون ریال در نیمه سال ۱۳۴۱ از قروض خود به بانک ملی پرداخت نماید (مذاکرات مجلس شورای ملی، ۱۳۳۹، جلسه پنجم: ۳) و قرار گردید هرچه از میزان هزینه شرکت ملی نفت کسر شود به درآمد دولت در برنامه دوم از محل عواید نفت اضافه گردد (روزنامه اطلاعات، ۱۳۳۴، شماره ۸۸۴۳: ۱).

۴. جایگاه درآمدهای نفتی در سیاست‌گذاری‌های فرهنگی برنامه‌های عمرانی سوم تا پنجم

برنامه سوم عمرانی (۱۳۴۱-۱۳۴۶ ش/۱۹۶۸-۱۹۶۳ م) با اهداف توسعه در بخش کشاورزی و صنعت و تأکید بر حوزه انرژی و ارتباطات تصویب شد (غنی نژاد، ۱۳۹۵: ۳۳۱). از لحاظ اولویت‌بندی طرح‌ها و هدف‌گذاری‌های برخاسته از آن، نخستین برنامه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی به شمار می‌رفت. با توجه به اهمیت فرهنگ و هنر در سال ۱۳۴۳ وزارت فرهنگ و هنر تأسیس شد؛ و از محل اعتبار هرسال وزارت فرهنگ نسبت به تکمیل ساختمان‌های فرهنگی که ناتمام مانده بود حداکثر تا سیصد هزار ریال تحت نظر کمیسیون‌های ۵٪ سهم فرهنگ هر منطقه به مصرف رسید (مذاکرات مجلس شورای ملی، ۱۳۴۳، جلسه پنجاه و نهم، ۸).

در این زمینه یکی از ابتکارات این برنامه به «هسته، غیر هسته» معروف بود. طرح‌های هسته یعنی طرح‌های مهم و طرح‌های غیر هسته یعنی طرح‌های بااهمیت کمتر. بر مبنای این اقدام، در هر بخش طرح‌ها به‌گونه‌ای دسته‌بندی و تنظیم شد که در صورت کاهش منابع مانند دو برنامه پیشین نظم و هماهنگی درونی برنامه درهم نمی‌ریخت و طرح‌ها نیمه‌تمام باقی نمی‌ماند (گزارش مقدماتی برنامه عمرانی سوم ایران، ۱۳۴۰: ۴۹). در این برنامه، گرچه در مذاکرات مجلس شورای ملی بر تعمیم فرهنگ در کلیه نقاط کشور تأکید شد (مذاکرات مجلس شورای ملی، ۱۳۴۲، جلسه سوم: ۴) و به دنبال ارزیابی سیستم فرهنگی، طرح‌ریزی برنامه‌ها در وزارت فرهنگ بود (مذاکرات مجلس شورای ملی، ۱۳۴۳، جلسه هفتاد و هشتم، ۱۵؛ خواندنی‌ها، ۱۳۴۰: ۲۳)؛ اما برنامه‌های فرهنگی در دسته‌ی طرح‌های بااهمیت کمتر جای می‌گرفت. برنامه سوم عمرانی شامل ده بخش بود: برنامه‌های کشاورزی؛ طرح مربوط به صنایع و معادن؛ نیرو و سوخت؛ ارتباطات و مخابرات؛ فرهنگ؛ تربیت‌بدنی و پیش‌آهنگی؛ بهداری و بهداشت؛ کار و نیروی انسانی، عمران شهری؛ برنامه‌ریزی و آمار و در آخر خانه‌سازی و ساختمان. در این میان از ۲۳۰ میلیارد ریال اعتبار برنامه عمرانی سوم تنها ۱۷۴۰۰ میلیون ریال به بخش فرهنگ اختصاص داده شده بود به عبارت دیگر ۷/۵۶٪ از کل برنامه که نسبت به دیگر بخش‌های کشاورزی، نیرو و سوخت، صنایع، ارتباطات و مخابرات سهم ناچیزی بود. سهم این بخش‌ها به ترتیب ۴۹۰۰۰ میلیون ریال معادل ۲۱/۳۱٪ از کل برنامه؛ ۴۱۵۰۰ میلیون ریال معادل ۱۸/۰۴٪ از کل برنامه؛ ۲۷۰۰۰ میلیون ریال معادل ۱۱/۷۴٪ از کل برنامه و ۵۶۰۰۰ میلیون ریال معادل ۲۴/۳۵٪ از کل برنامه بود (مجموعه قوانین بیست و یکمین دوره قانون‌گذاری مجلس شورای ملی، بی‌تا؛ ۵۱۳۷). (نمودار ۵)

نمودار ۵. اعتبارات مصوب و پرداخت شده برنامه سوم (درصد)

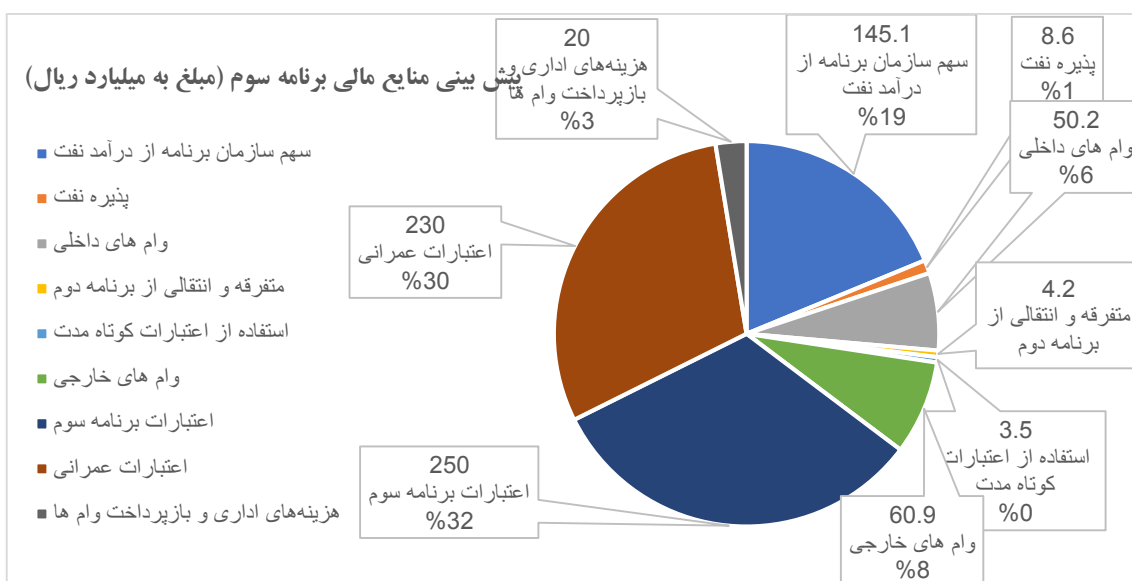
کل اعتبارات مصوب برنامه سوم برای طرح‌های عمرانی ۲۳۰ میلیارد ریال بود که در تجدیدنظر خرداد ۱۳۴۳ به ۲۲۲/۴ میلیارد ریال تقلیل یافت، اما در عمل از این مبلغ مصوب تنها ۲۰۱/۶ میلیارد ریال پرداخت شد. از اعتبار ۲۳۰ میلیارد ریالی حدود ۹۲ درصد آن هزینه شد.

در طرح برنامه مذاکرات مجلس شورای ملی راجع به افزایش اعتبارات برنامه عمرانی سوم کشور، به بخش فرهنگ مبلغ ۱۷/۹۵۰ میلیون ریال اختصاص داده شد (مذاکرات مجلس شورای ملی، ۱۳۴۳، جلسه هفتاد و هفتم، ۴۵) و بودجه وزارت فرهنگ بیش از یک میلیارد تومان تخمین زده شد و بر پیشرفت سطح فرهنگ و مسائل فرهنگی همچون سینما نسبت به چهل سال قبل و بر اهمیت فرهنگ اشاره گردید: «... نیک‌بختی و بدبختی هر کشوری بستگی مستقیم به فرهنگ آن کشور دارد.» (مذاکرات مجلس شورای ملی، ۱۳۴۳، جلسه هفتاد و نهم، ۲). از این رو در آغاز این برنامه تلاش در جهت بهبود وضع موجود در سینماها به چشم می‌خورد، به‌عنوان مثال در خصوص سینما مولن روژ «... مقرر گردید تا رفع نواقص از قبیل کف سازی و سقف پوشی و انجام شرایط بهداشتی از ادامه نمایش سینمای مذکور جلوگیری شود. ...»؛ اما کماکان این سینما با همان وضع موجود و قیمت ثابت گذشته به فروش بلیط ادامه می‌داد (ساکما، سند شماره ۱۲۳۴۸۰-۱۲۹۳). در فیلم‌های این دوره نیز به مهاجرت روستاییان به شهرها پرداخته شده بود و از سال ۱۳۴۲ تا ۱۳۴۴ شمسی آثار روستایی بر آورده سینما به نمایش گذاشته شد (برازنده، ۱۳۹۵: ۱۳۵ و ۱۳۷). در سال ۱۳۴۵ شمسی در پی فعالیت‌ها و اقدامات عمرانی، دولت از سینما سیار به‌عنوان «... روشن شدن اذهان عمومی کشاورزان و دهقانان و تفهیم مطالب علمی و کشاورزی به آن‌ها ...» که ۷۵ درصد از جمعیت کشور را تشکیل می‌داد، استفاده می‌کرد (ساکما، سند شماره ۴۹۲۱۹-۲۹۳، به تاریخ ۱۳۴۶-۱۳۴۵). در همین سال جشنواره ملی فیلم کودکان و نوجوانان و مدرسه عالی تلویزیون و سینما در

۱. جهت رؤیت تصویر سند ر. ک به: پیوست شماره ۱

تهران راه‌اندازی شد (حاتم پور، ۱۳۹۹: ۴۵). یکی دیگر از اقدامات دولت در این راستا تأسیس «سینما پارس» در بندرلنگه بود: «طبق دستور جناب آقای نخست‌وزیر، امیرعباس هویدا، مبلغ سیصد هزار ریال برای کمک به تأسیس سینما در شهرستان بندرلنگه به‌وسیله بانک مرکزی ایران حواله گردید (ساکما، شماره سند ۵۰۵۷۳-۲۹۳).»

منابع مالی برنامه سوم به ترتیب از محل اعتبارات عمرانی با مبلغ ۲۳۰ میلیارد ریال؛ اعتبارات برنامه سوم با مبلغ ۲۵۰ میلیارد ریال؛ سهم سازمان برنامه از درآمد نفت با مبلغ ۱۴۵/۱ میلیارد ریال؛ وام‌های خارجی با مبلغ ۶۰/۹ میلیارد ریال؛ وام‌های داخلی با مبلغ ۵۰/۲ میلیارد ریال؛ هزینه‌های اداری و بازپرداخت وام‌ها با مبلغ ۲۰ میلیارد ریال؛ پذیره نفت با مبلغ ۸/۶ میلیارد ریال؛ متفرقه و انتقالی از برنامه دوم با مبلغ ۴/۲ میلیارد ریال و در آخر استفاده از اعتبارات کوتاه‌مدت با مبلغ ۳/۵ میلیارد ریال تأمین می‌شد (احمد یوسفی و سعیدی نیا، ۱۴۰۱: ۱۰). (نمودار ۵) برخلاف برنامه عمرانی اول و دوم که منابع تأمین مالی از محل پرداخت درآمدهای نفتی در اولویت برنامه‌ها بود؛ در برنامه عمرانی سوم سهم سازمان برنامه از درآمد نفت بعد از اعتبارات عمرانی و اعتبارات برنامه سوم در مرتبه سوم قرار داشت (همان). هدف اساسی برنامه سوم افزایش درآمد ملی تا ۶ درصد بود (روزنامه اطلاعات، ۱۳۴۰، شماره ۱۰۵۷۹: ۱). کوشش دولت در این بود که حداکثر درآمدهای مملکت صرف برنامه‌های عمرانی گردد (مذاکرات مجلس شورای ملی، ۱۳۴۲: ۱۸، جلسه چهل و نهم). (نمودار ۵)

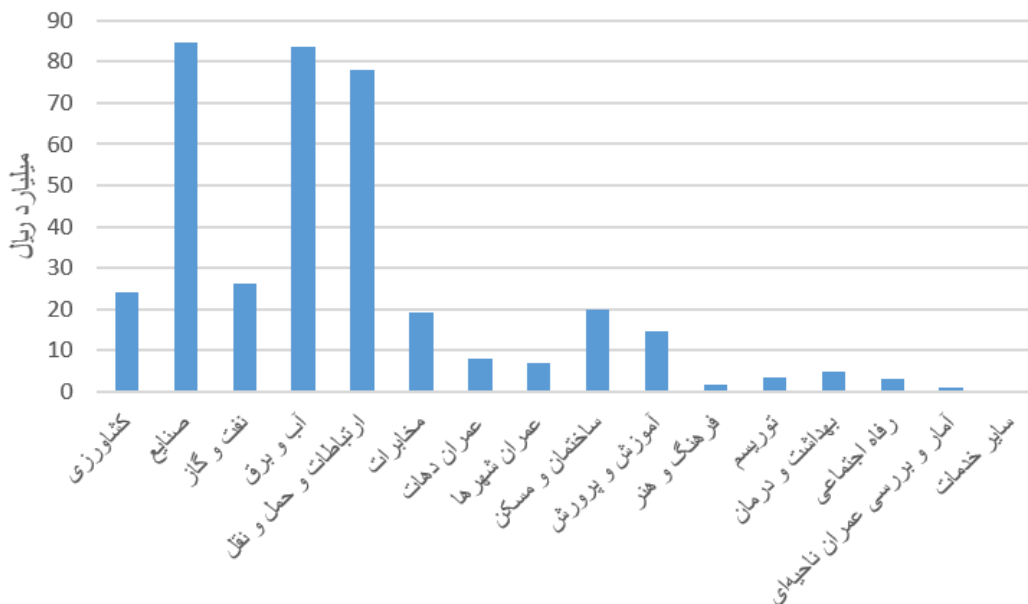

نمودار ۶. پیش‌بینی منابع مالی برنامه سوم

در قانون برنامه عمرانی چهارم (۱۳۴۷-۱۳۵۱ ش/ ۱۹۷۳-۱۹۶۹ م) بودجه‌ای به ارزش پانصد و هفتادوهفت میلیارد و چهارصد میلیون ریال تصویب شد (مجموعه قوانین بیست و سومین دوره قانون‌گذاری مجلس شورای ملی، بی‌تا؛ ۱۳۲۸).

بر اساس ماده یک قانون برنامه، اعتبارات برنامه عمرانی چهارم ۴۸۰ میلیارد ریال تعیین شده بود؛ اما طی این برنامه میزان درآمد سازمان ۶۱۰ میلیارد ریال بود که از عایدات نفت، ۳۸۵ میلیارد ریال تأمین شده بود. طبق تبصره یک ماده ۵ قانون برنامه این میزان شامل هر درآمدی می‌شد که دولت ایران از منابع نفت طبق قراردادهای موجود کسب می‌کرد (مجموعه قوانین بیست و دومین دوره قانون‌گذاری مجلس شورای ملی، بی‌تا؛ ۴۳۰). اهداف این برنامه شامل استفاده از روش‌های مترقی در جهت افزایش قدرت تولید، تکثیر درآمد ملی، تسریع رشد اقتصادی و افزایش بازده سرمایه؛ تحول در نظام اداری؛ ایجاد کار، گسترش خدمات اجتماعی، افزایش فعالیت‌های عمرانی در روستاها و توزیع عادلانه درآمد؛ افزایش تولید و تأمین مواد اولیه در داخل و افزایش صادرات بود (همان، بی‌تا تا ۴۸۹). فصل‌های عمرانی برنامه چهارم شامل فرهنگ و هنر، رفاه اجتماعی، عمران شهری، آمار و عمران ناحیه‌ای، عمران دهات، بهداشت و بهداری، کشاورزی و دامپروری، حمل‌ونقل و ارتباطات، آموزش و پرورش، صنایع و معادن، ساختمان و مسکن، نفت و گاز، برق، آب، مخابرات، جلب سیاحان می‌شد؛ بیشترین بودجه برای بخش‌های صنایع و معادن، حمل‌ونقل و آب و برق اختصاص داده شده بود و در مجموع به دنبال صنعتی کردن ایران بود (همان، بی‌تا؛ ۵۲۴۴؛ شناسه سند ۲۲۰/۰۱۹۱۷۱، برگ ۵-۶). (نمودار ۶)

بودجه برنامه چهارم

نمودار ۷. بودجه برنامه چهارم.

با توجه به نمودار ۷ سهم فرهنگ و هنر در بودجه برنامه چهارم بعد از بودجه اختصاص داده شده به آمار و بررسی عمران ناحیه‌ای، در پایین‌ترین سطح قرار داشت. با این وجود یکی از خط‌مشی‌ها و سیاست‌های اجرایی برنامه عمرانی چهارم در قالب فرهنگ و هنر؛ «تهیه فیلم‌های آموزشی و مستند و خبری برای مراکز استان‌ها و شهرستان‌ها و رسیدگی به وضع مؤسسات و استودیوهای فیلم‌برداری و آزمایشگاه‌های فیلم و تشخیص صلاحیت آن‌ها و کمک به پیشرفت سینما و

عکاسی در ایران از طریق تدابیر لازم برای بهبود کیفیت تولید فیلم فارسی و تربیت کادر ورزیده جهت احراز مشاغل مختلف سینمایی و برقرار ضوابط در تهیه فیلم خوب و تأمین وسایل پیشرفت فنی سینمایی و معرفی و تشویق فیلم‌های ارزنده ملی و اعطای جوایز در فستیوال‌های خاص.» بود (اصول و هدف‌های برنامه عمرانی چهارم کشور، ۱۳۴۷: ۸۷). همچنین در تصویب گزارش دوم کمیسیون فرهنگ راجع به حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، فصل اول ماده دوم حمایت از «اثر سمعی و بصری به منظور اجرا در صحنه‌های نمایش یا پرده سینما ...» و در فصل دوم حقوق پدیدآورنده فیلم‌های سینمایی و تلویزیونی و مانند آن به مدت سی سال مورد توجه قرار گرفت (مذاکرات مجلس شورای ملی، ۱۳۴۸، جلسه صد و سی و یکم: ۱۲-۱۰). بعلاوه در سال اول برنامه چهارم یعنی سال ۱۳۴۷ ش به فعالیت سینما در شهرستان‌ها توجه بیشتری شد از جمله در شهرستان میناب، اولین سالن سینما بانام «سینما تاج» با ظرفیت حدود ۳۰۰ نفر افتتاح گردید و بیشتر فیلم‌هایی که به نمایش گذاشته می‌شد فیلم‌های فارسی بود (رضایی و دیگران، ۱۳۹۸: ۲۳).

در این سال دولت با استفاده از سینما و نمایش فیلم‌ها و مستندهای فارسی درصدد رواج زبان فارسی در شهرهای عرب‌زبان کشور برآمد: «... بیشتر ساکنین خرمشهر و شهرهای مرزی خوزستان از بومیانی که به لهجه‌ی عربی تکلم می‌نمایند تشکیل شده است که در تحت شرایط خاص هستند و نسبت به علاقه‌مند نمودن آن‌ها اقدامات زیادی می‌باید معمول گردد تا حس میهن‌پرستی آن‌ها تحریک شده تا به تدریج از دل‌بستگی آن‌ها نسبت به آداب و رسوم ممالک عربی کم شود. ... یکی از ثمربخش‌ترین راه‌های مبارزه با این‌گونه تبلیغات و بیشتر علاقه‌مند نمودن این سکنه بومی به مقدسات ملی نمایش فیلم‌های مربوط به شاهنشاه آریامهر و خانواده جلیل سلطنت و فیلم‌هایی است که نشان‌دهنده‌ی پیشرفت‌های برق‌آسای ایران تحت رهبری خردمندان شاهنشاه آریامهر می‌باشد. بدون شک این سکنه بومی در مقابل شکوه و جلال خدایی شاهنشاه آریامهر قرار می‌گیرند.» (ساکما، سند شماره ۲۵۲۲۴-۲۶۴، به تاریخ ۱۳۴۸/۰۴/۱۹)

چنان‌که یوزف گوبلز معتقد بود وظیفه‌ی سینما همان وظیفه‌ی هنر عامه‌پسند در اختیار دولت و حکومت است و نیز معتقد بود سینما باعث برانگیختن احساسات، فلج کردن اذهان مردم و خلق توهمات مؤثر و اسیر کردن مخاطبان می‌شد و به‌طور کلی سینما می‌تواند تأثیر شدیدی بر مردم داشته باشد (اشتری، ۱۳۴۳: ۱۷۴-۱۷۰) در دوره پهلوی نیز این باور وجود داشت که سینما می‌تواند باعث به دست گرفتن اذهان عمومی و ورود در لایه‌های پایین جامعه و در واقع بخش فرودستان و عامه جامعه گردید و بر اساس همین باور بود که در سال ۱۳۴۷ در راستای رواج زبان فارسی از طریق سینما در شهرهای مختلف خوزستان اقدام به نمایش فیلم‌های مختلف از سوی مدیران فرهنگ و هنر استان خوزستان گردید و این موضوع را به وزیر فرهنگ و هنر وقت نیز گزارش نمودند از جمله به مناسبت سالگرد قیام تاریخی ۲۸ مرداد این اداره برنامه‌هایی از تاریخ ۲۶ لغایت ۳۰ مرداد جهت سینماهای شهرستان‌های تابعه استان - ژاندارمری اهواز - بهداشتی کل و ترویج کشاورزی ترتیب داده شد از جمله در سینما فرح (رامهرمز) فیلم‌های سفر شاهنشاه آریامهر به تایلند - سالروز نیروی هوایی - سفر شاهنشاه آریامهر به اتیوپی و افتتاح سیرک مسکو به نمایش درآمد در سینما تابش (شوشتر) و در چهارم آبان ماه ۴۷، فیلم سفر شاهنشاه آریامهر به گرگان نمایش داده شد یا در سینما جاوید (دزفول) فیلم‌های مانور دلاور و بازگشت شاهنشاه آریامهر نمایش داده شد در سینما پلازا (بهبهان) جشن روستایی در حضور شهبانو اردوی سپاهیان انقلاب برگزار گردید همچنین در شهرهای دیگر خوزستان فیلم‌هایی در همین راستا نمایش داده شد از جمله در سینما ستاره آبی (مسجدسلیمان) فیلم سفر شاهنشاه آریامهر به مشهد و بندرعباس، در سینما ساحل (سوسنگرد) فیلم سفر

شاهنشاه آریامهر به کویت، در سینما آریا (اهواز) در نوروز ۴۷ فیلم سپاه دانش دختران، در سینما دنیا (اهواز) فیلم بیداری ملت، در سینما ساحل (اهواز) فیلم نمای ایران، در سینما آپادانا (اهواز) فیلم‌های عقاب‌های آسمان و روز ارتش، در سینما مولن روژ (اهواز) فیلم پیمان با ملت، در سینما کارون (اهواز) فیلم در راه صنعت و در ژاندارمری - بندرعباس - فیلم‌های اسکی، قالی، نوروز، جاودان‌ها، ستون شکسته و روز مادر نمایش داده شد همچنین در اداره بهداشتی کل، فیلم‌های شاه و ملت، سپاهیان انقلاب و روز شاه و مردم، در اداره ترویج کشاورزی نیز فیلم‌های سفر شاهنشاه به اتیوپی و اصلاحات ارضی پخش گردید. علاوه بر شهرها، در روستاهای خوزستان که خانه فرهنگ روستایی تأسیس شده است، فیلم‌های مناسب نشان داده شده که با استقبال روستاییان مواجه گردید (ساکما، شماره سند ۲۹۰۷۴-۲۶۴).^۱

علاوه بر آن اداره فرهنگ و هنر خوزستان به همراه اداره اصلاحات ارضی خوزستان در راستای گسترش روح ملی‌گرایی و وطن‌پرستی و حفظ زبان فارسی و آداب‌ورسوم ایرانی در خردادماه ۱۳۴۸ اقدام به نمایش فیلم‌های مختلفی همچون دشت میشان فیلم‌های تاجی برای ملت و مسافرت شاهنشاه آریامهر به تایلند را به مدت ۶ شب برای سه هزار نفر از روستاییان دهات مجاور سوسنگرد - کارمندان - فرهنگیان - بازاربان در سینمای دشت میشان به‌طور مجانی به نمایش گذاشتند. چون دشت میشان و دهات آن، مجاور مرزهای عراق و سکنه بومی دارای آداب‌ورسوم و حتی لهجه مخصوص به خود بودند. چراکه به اعتقاد مدیران فرهنگی خوزستان نمایش این‌گونه فیلم‌ها در آن دوره زمانی حساس بسیار ضروری تشخیص داده شده بود (ساکما، شماره سند ۲۵۲۲۴-۲۶۴).^۲

بر اساس اسناد موجود آرشیوی، رئیس اداره فرهنگ و هنر بوشهر به استناد دستور شماره‌ی ۲۵۰۷ مورخ ۲۱/۲/۴۹ در شهر بوشهر نیز که همواره یکی از کانون‌های فرهنگی سواحل خلیج فارس محسوب می‌شده اقدام به ایجاد خانه‌های فرهنگ روستایی در ۶ روستا به نام‌های کره بند، دالکی، مزارعی، بی‌براه، نظر آقا و ده فائد نمود و ضمن ارائه گزارشی به وزیر فرهنگ و هنر وقت کشور اظهار نموده ه بود که این اداره در صورت داشتن واحد سینما سیار می‌تواند لااقل ماهی یک‌مرتبه فیلم و هر دو ماه نمایشنامه هنری به معرض نمایش‌خانه‌های فرهنگ روستایی بگذارد (ساکما، شماره سند ۲۹۰۷۴-۲۶۴).^۳ در شهر بندرعباس نیز در سال ۱۳۴۸ ش، همراه با راه‌اندازی رادیو و تلویزیون این شهر، فیلم‌های داستانی و مستندی درباره‌ی میناب، بندرعباس، جزایر مختلف خلیج فارس و پنجشنبه‌بازار به نمایش گذاشته شد (رضایی و دیگران، ۱۳۹۸: ۲۷).

به‌طور کلی حکومت پهلوی برای پیشبرد اهداف فرهنگی در پی گسترش تبلیغات بصری بود و برای آن اهمیت و توجه زیادی قائل بود و این تبلیغات بصری نیز معمولاً به‌وسیله‌ی سینماها و نمایش‌ها انجام می‌گرفت لذا مدیران فرهنگ و هنر آن دوره معتقد بودند اگر در برنامه‌ی سینماها، فیلم‌هایی از مسافرت شاه و رژه‌ها و جشن‌های ورزشی و تأسیسات عمرانی کشور گنجانده و در معرض نمایش عامه گذارده شود، افکار عمومی را با اصلاحاتی که تحت رهبری و تعالیم عالی‌های ایشان در کشور انجام می‌گیرد روشن خواهد ساخت و این اقدام اثرات بسیار نیکویی در حوزه فرهنگ به‌جای

۱. جهت رؤیت تصویر سند ر. ک به: پیوست شماره ۳

۲. جهت رؤیت تصویر سند ر. ک به: پیوست شماره ۴

۳. جهت رؤیت تصویر سند ر. ک به: پیوست شماره ۵

خواهد گذاشت (بایکی و محمدی، ۱۳۷۹: ۷۲۱-۷۲۰) چراکه صنعت فیلم‌برداری و سینما مستقیم به فرهنگ و زبان وابسته و با اقشار مختلف جامعه در ارتباط بوده است (نصیری فر، بی تا ۱) و از جمله گروهایی که در رونق صنعت فیلم‌برداری و به‌خصوص گسترش سینما کوشش زیادی نمودند مهاجران، تجار و نخبگان سیاسی و هنری بودند (تهامی نژاد، ۱۳۸۰: ۲۸)

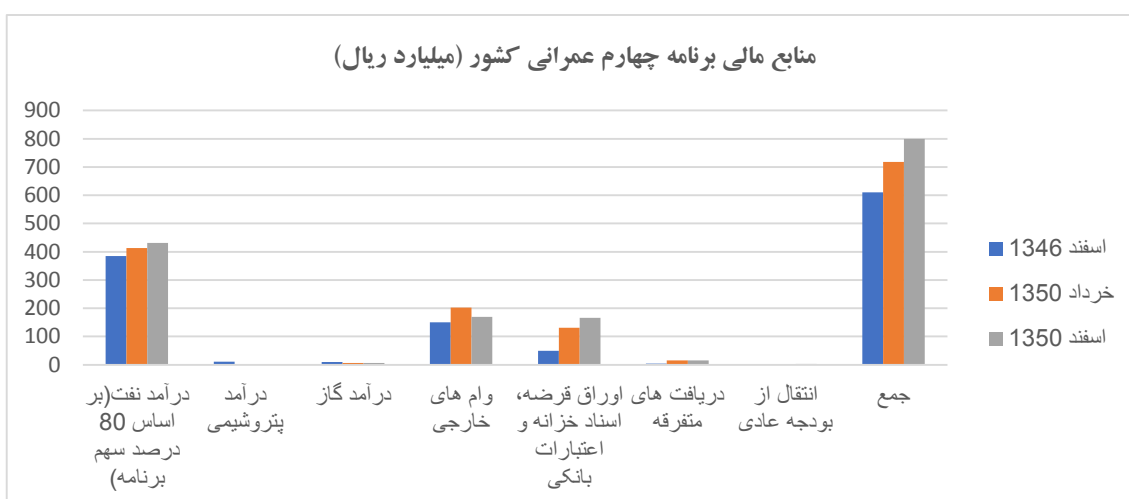
در سال ۱۳۴۹ ش گزارشی از طرف وزارت فرهنگ و هنر در خصوص سینما سیار منتشر شد مبنی بر اینکه «... سینما سیار در نواحی روستایی عامل بسیار مهمی در پیشبرد فکری روستاییان و ترویج زبان فارسی و آگاهی‌دهنده به توده ده‌نشین از ترقیات مملکتی و اوضاع زمانه است و از آنجاکه توده مردم بخصوص در روستاها استقبال بسیاری از آن می‌نمایند و به لحاظ جنبه سمعی و بصری بودن آن وسیله‌ی مؤثری در رسیدن به هدف‌های فرهنگی و اجتماعی مملکت به شمار می‌آید؛ اما وجود سه دستگاه سینمای سیار برای ۵۶۰۰ روستا با جمعیتی در حدود ۷۸۷ هزار نفر به‌هیچ‌وجه کافی نیست. خصوصاً آنکه در شرایط حاضر تنها فعالیت چشمگیر فرهنگ و هنر در خانه‌های فرهنگ روستایی اجرای برنامه نمایش می‌باشد و حال آنکه بسیار نقش‌های تا کرده مانده است. بسیاری از دهات جاده ندارند و ماشین‌های ژیان برای واحد سینما سیار حداقل در این منطقه وسیله مناسب به شمار نمی‌رود؛ بنابراین نخست لازم است تعداد واحدهای سینمای سیار افزایش بیابند و دیگر آنکه بهتر است بدین منظور از ماشین‌های لندرور استفاده کرد و حتی در مناطقی که امکان استفاده از جیب نیست استفاده از حیوانات اهلی نیز چندان نامعقول نمی‌نماید. در حال حاضر سازمان‌های کشاورزی - اصلاحات ارضی - سپاه بهداشت - وزارت بهداشت - دارای سینما سیار هستند و این جمله تداخل وظایف و به‌تازگی روستایی را به همراه دارد. شاید بهتر این باشد که امور نمایش فیلم متمرکز گشته و در اختیار فرهنگ و هنر قرار گیرد تا از این طریق اجرای یک برنامه منظم‌تر و با امکانات بیشتر مسئله نمایش فیلم در روستا به طریقی موجه و با ثمر عملی گردد.» (ساکما، شماره سند ۲۶۶۹۴-۲۶۴، ه تاریخ ۱۳۴۹). پایان دهه چهل شمسی نیز ملودرام‌های هندی، مصری و ترانه‌هایشان در سینما رواج داشت و این فیلم‌ها بر اذهان عمومی بسیار تأثیرگذار بود (عیسی و ویتاگر، ۱۳۹۷: ۲۳). همچنین در سال ۱۳۵۱ شمسی در راستای توجه به سینما و گسترش تأثیر گزار اجتماعی هرچه بیشتر آن در سطح خانواده‌ها، جشنواره جهانی فیلم تهران برگزار گردید (حاتم پور، ۱۳۹۹: ۴۵).

به‌طور کلی اعتباراتی که در برنامه عمرانی چهارم به فرهنگ و امور فرهنگی مربوط می‌شد بالغ بر ۱/۸ میلیارد ریال پیش‌بینی گردیده بود که ۳۰۰ میلیون ریال آن جهت اجرای طرح جامع ایران و یونسکو تخصیص یافته و بقیه برای انجام امور فرهنگی به تفکیک در جدول زیر آورده شده است (همان، ۱۳۴۷: ۸۸). (جدول ۱)

عنوان	اعتبارات برنامه چهارم
فعالیت‌های هنری	۱۹۵۰۰۰۰۰۰ ریال
امور سمعی و بصری	۵۵۱۰۰۰۰۰۰ ریال
نگارش و آموزش هنری	۱۵۱۰۰۰۰۰۰ ریال
کتابخانه‌های عمومی و خانه‌های فرهنگی	۲۰۱۰۰۰۰۰۰ ریال
موزه و باستان‌شناسی	۲۸۰۰۰۰۰۰۰ ریال
روابط فرهنگی	۴۲۲۰۰۰۰۰۰ ریال

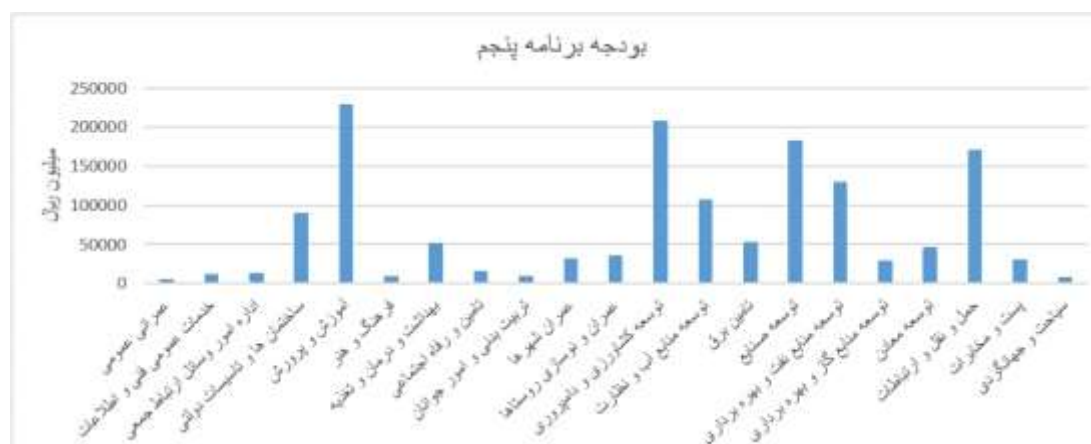
جدول ۱. اعتبارات برنامه چهارم.

منابع مالی برنامه چهارم در طول سال‌های اسفند ۱۳۴۶، خرداد ۱۳۵۰ و اسفند ۱۳۵۰ به دفعات تغییر کرد (قانون برنامه چهارم عمرانی کشور، مرکز پژوهش‌های مجلس، بی‌تا). پرداخت‌های عمرانی برنامه چهارم در مجموع ۵۰۶/۸ میلیارد ریال شد. این رقم معادل آخرین رقم تجدیدنظر شده اعتبارات مصوب یعنی ۸۷/۸ درصد بود. به عبارتی پرداخت‌های برنامه عمرانی چهارم ۱۴۷/۷ درصد بیش از مجموع پرداخت‌های برنامه عمرانی سوم بود. همچنین در برنامه عمرانی چهارم پرداختی درآمدهای نفتی مانند برنامه اول و دوم و برخلاف برنامه سوم، در هر سه مقطع زمانی اسفند ۱۳۴۶، خرداد ۱۳۵۰ و اسفند ۱۳۵۰ در رتبه اول قرار دارد و پس از آن منابع مالی برنامه چهارم به ترتیب از محل وام‌های خارجی؛ اوراق قرضه، اسناد خزانه و اعتبارات بانکی تأمین می‌شد (احمدیوسفی و سعیدی نیا، ۱۴۰۱: ۱۲). (نمودار ۸)

نمودار ۸. منابع مالی برنامه چهارم عمرانی کشور.

برنامه عمرانی پنجم (۱۳۵۲-۱۳۵۶ ش/ ۱۹۷۸-۱۹۷۴ م) با بودجه‌ای در سه بخش امور اجتماعی با ۴۶۸۹۰۰ میلیون ریال، امور عمومی با ۱۲۱۱۰۰ میلیون ریال و امور اقتصادی با ۹۷۰۰۰۰ میلیون ریال به تصویب رسید (مجموعه قوانین بیست و سومین دوره قانون‌گذاری مجلس شورای ملی، بی‌تا: ۲۷۳۷). برنامه عمرانی پنجم شامل ۲۸ فصل بود؛ شامل تحولات اجتماعی و اقتصادی ایران در دهه گذشته با محوریت انقلاب سفید و مسائل اجتماعی؛ دورنمای اقتصاد ایران در بیست سال آینده؛ سیاست‌های کلی برنامه؛ چهارچوب مالی برنامه؛ اشتغال نیروی انسانی و سایر فصول مربوط به حفاظت محیط‌زیست، عمران ناحیه‌ای، کشاورزی و دام‌پروری، انرژی، توسعه منابع آب، معادن، صنایع نفت، برق، گاز، مخابرات، مسکن، حمل‌ونقل و ارتباطات، ساختمان‌های دولتی، عمران شهری، عمران روستایی، آموزش و پرورش، جهانگردی، فرهنگ و هنر، تربیت بدنی جوانان و پیش‌آهنگی، بهداشت و درمان، تغذیه و تحدید موالید، تأمین رفاه اجتماعی و آمار بود (برنامه پنجم عمرانی کشور ۱۳۵۲-۱۳۵۶، ۱۳۵۱: الف و ب). (نمودار ۹)

نمودار ۹. بودجه برنامه پنجم عمرانی.

اگرچه یکی از اولین اهداف پنج‌مین برنامه عمرانی، ارتقاء هر چه بیشتر سطح فرهنگ و مسائل فرهنگی بود (قانون برنامه عمرانی پنجم، بی‌تا: ۸۰-۷۳)؛ اما بر طبق نمودار ۹ سهم فرهنگ و هنر و از جمله سینما از بودجه برنامه عمرانی پنجم بعد از سیاحت و جهانگردی در پایین‌ترین سطح قرار دارد. با این وجود از جمله مبانی مؤثر برای سرمایه‌گذاری در فرهنگ در برنامه پنجم عمرانی ۱. پژوهش فرهنگی باهدف شناخت و حفظ میراث فرهنگ ایران و برقراری ارتباط بین ارزش‌های فرهنگ باستانی و هویت ملی با پیشرفت‌های دنیای معاصر و آینده ۲. بررسی روش‌های مؤثر اشاعه فرهنگ و هنر بین مردم از طریق مشارکت دادن بیشتر مردم در فعالیت‌های هنری و فرهنگی و ایجاد تسهیلات برای آفرینش این آثار ۳. آموزش و توسعه هنر به صورت عمومی و تخصصی در جلوه‌های گوناگون هنری و اشاعه آن به مراکز مهم جمعیتی کشور ۴؛ و در آخر شناساندن فرهنگ ایران به جهانیان و آگاهی از مظاهر فرهنگ‌های دیگر جهان می‌باشد (برنامه پنجم عمرانی کشور ۱۳۵۲-۱۳۵۶، بی‌تا: ۱۱۰).

در زمینه امور سینمایی، هدف از تولید فیلم، اعطای کمک‌های فنی و مالی و تشکیل دوره‌های کارآموزی و برگزاری جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی فیلم‌های ایرانی و خارجی در جهت معرفی فرهنگ و هنر ایران بود، تهیه و نمایش فیلم‌های مستند آموزشی مخصوص کودکان و نوجوانان و همچنین بالا بردن سطح فرهنگ عمومی در روستاها و شهرک‌ها از طریق تهیه و نمایش فیلم‌های آموزشی بود. دو اقدام برای نیل به این هدف در نظر گرفته شده بود: اول تهیه یا اشتراک در تهیه فیلم‌های آموزشی و داستانی با بخش خصوصی داخلی یا تهیه‌کنندگان خارجی و دوم اعطای وام سینمایی و کمک به افزایش سینما در شهرک‌ها (برنامه پنجم عمرانی کشور ۱۳۵۲-۱۳۵۶، ۱۳۵۱: ۷۱۸).

در برنامه چهارم نیز دولت و مدیران فرهنگ و هنر و فرمانداران شهرستان به خصوص شهرستان‌های سواحل شمالی خلیج فارس به خاطر هم‌مرزی با کشورهای عربی و در راستای گرامیداشت زبان فارسی و سنن ایرانی اقدام به گسترش سینما از جمله سینما سیار در مناطق کم برخوردار نمود که از جمله آن‌ها می‌توان به برپایی سینما سیار در بندرلنگه (جزیره لاوان) اشاره نمود. در نامه‌ای از فرماندار وقت بندرلنگه به استانداری استان ساحلی جنوب و به استناد گزارش شماره ۱۰۴-۵۲/۲/۲۴-۱۰۴ کدخدای لاوان بیان نموده که از طریق آن سینمای سیار توسط آقای عباس جعفری راهنمای فرهنگی، فرهنگ و هنر بندرلنگه در دو شب فیلم‌های رفیق دوستی، بندرعباس، شقایق سوزان، رقص رونما، تنب بزرگ و کوچک،

مسافرت شاهنشاه به یوگسلاوی، نهم آبان، سپاهیان انقلاب، رقص روستا جهت کارمندان و کارکنان شرکت‌ها و اهالی جزیره لاوان نمایش داده شد که مورد توجه تماشاگران قرار گرفت (ساکما، شماره سند ۴۸۳۸۷-۲۹۳).^۱

در این دوره یکی از تأثیرات صنعت نفت بر سینما و بالعکس فیلم‌برداری از تأسیسات نفتی آبادان بود. تهیه‌کنندگان خارجی به مناطق نفتی رفته و از این صنعت فیلم‌برداری کرده بودند. یکی از گروه‌های فیلم‌برداری خارجی، هیئت تلویزیونی آلمان به ریاست آقای شیفر که به آبادان مسافرت کرده بود: «روز ۲۵ اسفند ورود به آبادان. روز ۲۶ اسفند از پالایشگاه‌های آبادان ولوله‌های نفت که به آبادان وارد می‌شود، خانه‌های کارگران و کارمندان شرکت نفت فیلم‌برداری شد. روز ۲۸ اسفند به وسیله‌ی هواپیما به اهواز و از آنجا با اتومبیل به آغاجری رفته و در آنجا از خانه‌های کارگران و کارمندان و مدرسه صنعتی و مهمانسرا فیلم‌برداری شد. بعد از ظهر از تأسیسات نفت و شعله‌های گاز آغاجری به‌طور کامل فیلم‌برداری گردید. روز بعد از بندر ماهشهر و کشتی نروژی که مشغول بارگیری نفت بود و از اسکله‌ی جدید ماهشهر فیلم‌برداری و از آنجا به اهواز و اندیمشک رفته و روز بعد از محل‌های تاریخی شوش - سه پهلوی - طرز آبیاری در دزفول فیلم‌برداری شد. روز بعد از چغازنبیل، هفت‌تپه فیلم‌برداری و از آنجا به اهواز و آبادان مراجعت گردید.» (ساکما، ۲۳۲۴۲-۲۶۴).^۲

در سندی دیگر درباره تهیه‌کننده آلمانی به نام پتر گاتر برای فیلم‌برداری از تأسیسات آبادان آمده این‌گونه آمده است: «آقای pater Gatter مفسر برنامه تلویزیون اول آلمان برای تهیه‌ی فیلمی از پیشرفت‌های کشور قبل از تشکیل اجلاس سرمایه‌گذاری آلمان همراه دو نفر فیلم‌بردار از روز ۵۳/۱/۳۰ وارد تهران گردیده است تقاضا دارد به وی اجازه داده شود از تأسیسات صنعت نفت در آبادان فیلم‌برداری نماید.» (ساکما، ۰۰۲۰۵۱-۲۹۷).^۳

در سال‌های ۱۳۵۵ و ۱۳۵۶ ش نیز گسترش سینما به‌عنوان یکی از اولویت‌های فرهنگی دولت و روسای ادارات فرهنگ و هنر و استانداران و فرمانداران به‌عنوان نمایندگان و کارگزاران دولت در شهرستان‌ها مورد توجه قرار گرفت. با توجه به افزایش روزافزون هزینه‌های مربوط به تهیه‌ی فیلم‌های ایرانی، گرانی امتیاز خرید فیلم‌های خارجی، بالا رفتن دستمزد کارکنان سینمایی، سنگینی بهای انواع دستگاه‌های تهویه و سایر تجهیزات فنی و لوازم‌بیدکی و مخارج نگهداری آن‌ها و فراهم نمودن وسایل رفاه بیشتر تماشاچیان، استانداران مختلف از جمله استان هرمزگان جهت توسعه سینماها و جلب رضایت بیشتر مردم خواستار هماهنگ ساختن بهای بلیط سینما و افزایش آن میان ۱۰ تا ۲۰ درصد و متناسب با رتبه‌بندی سینماها در هرمزگان شدند و با توجه به این‌که سینماهای بندرعباس اصولاً درجه‌بندی نشده بودند پیشنهاد دادند در صورت اقتضای رأی عالی وزیر کشور وقت، به اداره کل فرهنگ و هنر هرمزگان ابلاغ شود که کمیسیون درجه‌بندی سینماها متشکل از مدیرکل فرهنگ و هنر، شهرداری، مدیرکل مسکن و شهرسازی، شهربانی و یک نفر متخصص

۱. جهت رؤیت تصویر سند ر. ک به: پیوست شماره ۶

۲. جهت رؤیت تصویر سند ر. ک به: پیوست شماره ۷

۳. جهت رؤیت تصویر سند ر. ک به: پیوست شماره ۸

آتش‌نشانی را تشکیل و درجه‌بندی سینماهای موجود را تصویب و جهت اجرا به استان هرمزگان ابلاغ نمایند تا بر اساس آن مصوبه اقدام لازم به عمل آید (ساکما، ۴۸۳۸۶-۲۹۳).^۱

جهت هماهنگی میان نرخ بلیط سینما در سراسر کشور سرانجام در مورخ ۱۳۵۶/۴/۲۲، هیئت‌وزیران نرخ بلیط سینماها در سراسر کشور تعیین و طبق تصویب‌نامه شماره ۹۸۲۲ مورخ ۱۳۵۶/۴/۲۲ به شرح زیر به وزارت فرهنگ و هنر ابلاغ گردیده است:

ممتاز ۶۰-۵۰ ریال

درجه یک ۵۰-۴۰ ریال

درجه دو ۴۰-۳۰ ریال

درجه سه ۳۰-۲۵ ریال

اما این نرخ‌گذاری تنها در تهران و چند استان دیگر اجرایی گردید و بنا به اعلام وزارت کشور این بها ولی در بیشتر استان‌ها اقدامی درباره آن صورت نگرفت. چون بهای تعیین شده در بهبود وضع سالن‌های نماش و همچنین کیفیت فیلم‌های مورد نمایش مؤثر خواهد بود و قیمت بلیط سینماها در سراسر کشور باید یکسان گردد لذا قرار بر این شد که هیئتی مرکب از نمایندگان وزارت فرهنگ و هنر و انجمن سینما داران ایران به مراکز استان‌ها عزیمت نموده تا با تشکیل کمیسیون بند ۵ آیین‌نامه سالن‌های نمایش فیلم و روش کار آن‌ها نسبت به تعیین درجه سینماها و اجرای مفاد تصویب‌نامه مذکور اقدام نمایند (ساکما، شماره سند ۴۸۳۸۶-۲۹۳).^۲

در سال‌های منتهی به حکومت پهلوی جهت گسترش حوزه فعالیت سینما و اثرگذاری بیشتر آن در جامعه اقداماتی از سوی دولت و مدیران فرهنگ و هنر کشور به عمل آمد از جمله در آبان ماه سال ۱۳۵۵ در روز بزرگداشت ۵۰ سال شاهنشاهی نهمین جشن فرهنگ و هنر و تحولات فرهنگی برگزار شد (مذاکرات مجلس شورای ملی، ۲۵۳۵، جلسه چهل و سوم، ۴-۵) همچنین در سال ۱۳۵۶ ش جشن هنر در شیراز راه‌اندازی گردید. در اواخر دهه پنجاه؛ با به اوج رسیدن اعتراضات انقلابی مردم ۱۲۵ سالن سینما در اعتراض به سیاست‌های حکومت به آتش کشیده شد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی رواج ایدئولوژی اسلامی که در تضاد با سینمای پیشین بود و ممنوعیت حضور زنان در فیلم‌ها و همچنین آغاز جنگ تحمیلی رکود نسبی در تولید فیلم به وجود آورد (حاتم پور، ۱۳۹۹: ۴۵).

به‌هرحال، کل اعتبارات فرهنگ و هنر از ۴/۴ میلیارد ریال در برنامه چهارم به ۳۱/۷ میلیارد ریال در برنامه پنجم بالغ گردید؛ بنابراین می‌توان گفت یکی از خط‌مشی‌ها و سیاست‌های اجرایی برنامه عمرانی پنجم در قالب فرهنگ و هنر بود. جدول زیر کل اعتبارات فوق را در برنامه پنجم نشان می‌دهد: (برنامه پنجم عمرانی کشور ۱۳۵۲-۱۳۵۶، ۱۳۵۳: ۱۷۹).

(جدول ۲)

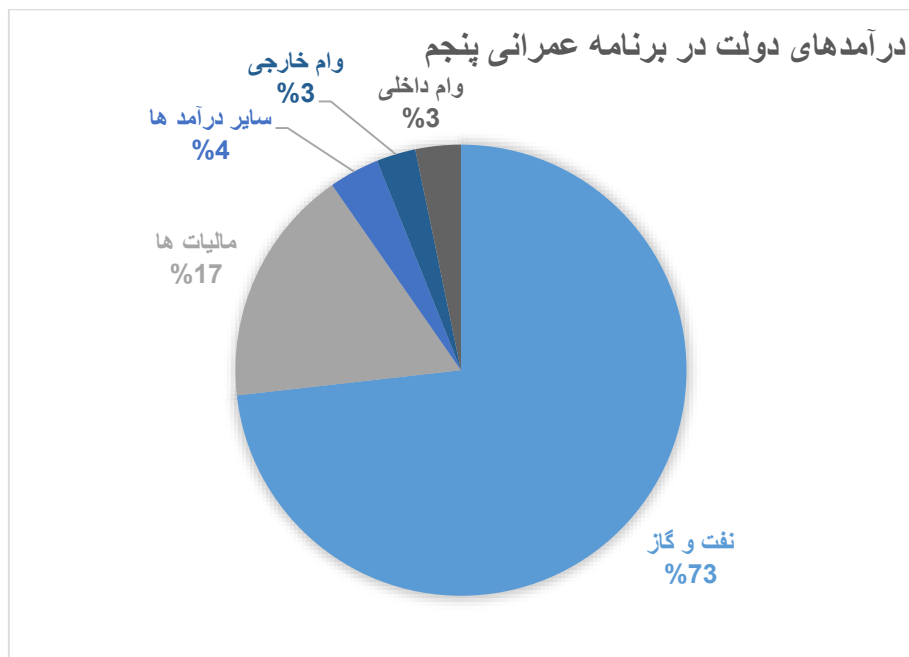
^۱. جهت رؤیت تصویر سند ر. ک به: پیوست شماره ۹

^۲. جهت رؤیت تصویر سند ر. ک به: پیوست شماره ۱۰

عنوان برنامه	اعتبار نگاهداشت سطح عملیات	اعتبارات عمرانی ثابت	اعتبارات عمرانی غیر ثابت	جمع اعتبارات عمرانی ثابت و غیر ثابت	جمع کل
پژوهش، احیاء و نگهداری میراث فرهنگی	۱/۹۲۴	۲/۶۰۰	۴/۸۳۶	۷/۴۳۶	۰/۳۶۰
گسترش فرهنگ	۳/۶۱۴	۳/۷۰۰	۳/۷۵۳	۶/۹۵۳	۱۰/۵۶۷
آموزش هنر	۲/۳۳۳	۳/۰۰۰	۱/۷۲۸	۴/۷۲۸	۷/۰۶۱
ایجاد تسهیلات برای آفرینش فرهنگی و هنری	۰/۶۴۳	۰/۳۰۰	۰/۲۸۲	۰/۵۸۲	۱/۲۲۵
روابط فرهنگی	۰/۴۳۱	-	۰/۷۵۱	۰/۷۸۱	۱/۱۸۲
خدمات اداری	۲/۱۵۵	-	-	-	۲/۱۵۵
تحقیق و بررسی	-	-	۰/۱۵۰	۰/۱۵۰	۰/۱۵۰
جمع	۱۱/۱۰۰	۹/۶۰۰	۱۱/۰۰۰	۲۰/۶۰۰	۳۱/۷۰۰

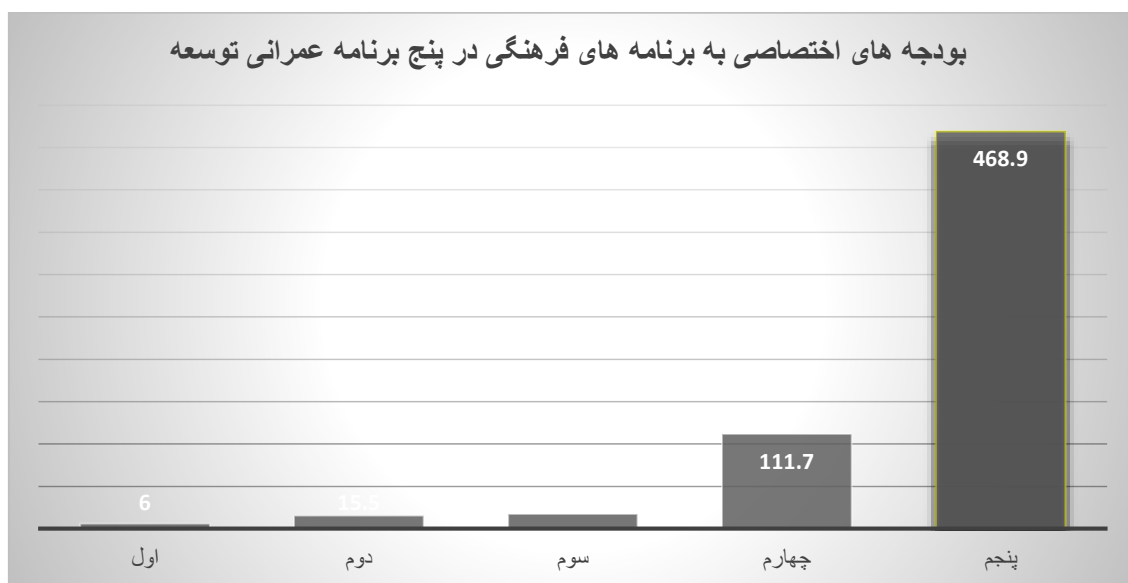
جدول ۲. کل اعتبارات فرهنگ و هنر در برنامه پنجم عمرانی. (میلیارد ریال)

هنوز مدت زیادی نگذشته بود که به خاطر افزایش درآمد نفت و در نتیجه چهار برابر شدن قیمت آن از سوی کشورهای اوپک، اوضاع دگرگون شد و پنجمین برنامه عمرانی از هدف اولیه خود فاصله گرفت (پیردیگار، ۱۳۷۸: ۱۹۶) و در جهت میلیتاریسم شدن دولت تغییر مسیر داد (ماهنامه مردم، ۱۳۵۲: ۳ و ۱). بر طبق نمودار شماره ۱۰، ۷۳ درصد از درآمدهای دولت در برنامه عمرانی پنجم از محل درآمد نفت و گاز تأمین می‌شد (خلاصه عملکرد برنامه پنجم عمرانی ۱۳۵۶-۱۳۵۲، ۱۸). (نمودار ۱۰)

نمودار ۱۰. درآمدهای دولت در برنامه عمرانی پنجم

تحولات این دوران در قالب برنامه‌های عمرانی که در حوزه اقتصادی، اجتماعی و از همه مهم‌تر در حوزه فرهنگی ایجاد شد (مذاکرات مجلس شورای ملی، ۲۵۳۵، جلسه هشتاد و ششم، ۷-۶) را می‌توان در برابر جامعه پیشینه ایران دوران مدرنیزاسیون نامید. محمدرضا شاه پهلوی ابتدا در راستای اهداف توسعه، تلاش کرد زمینه را برای تغییر در فرهنگ ایجاد کند. این اقدامات در قالب برنامه‌های عمرانی و اجرای اصول انقلاب سفید که در سال ۱۳۴۱ ش/۱۹۶۳ م توسط شاه اعلام شد و همچنین توسط مراکز فرهنگی دولتی و وابسته به احزاب سیاسی مخصوصاً حزب رستاخیز اجرا گردید؛ بنابراین در این حوزه‌ها تغییراتی ایجاد شد. به‌طور مثال در حوزه فرهنگی این اقدام باهدف حذف فرهنگ سنتی و مذهبی اجرا شد. در این دوره خرده‌بورژوازی سنتی به مخالفت با دستگاه حکومتی پرداخت که یکی از دلایل آن ترس از پیامدهای سیاست فرهنگی و نوگرایی شاه بود؛ که این مقوله با نادیده گرفتن ارزش‌های مذهبی و فرهنگ سنتی همراه بود (ازغندی، ۱۳۸۴: ۱۴۹)؛ که نمود آن را در سینمای این دوران می‌توان یافت. از طرفی اگرچه نفت و درآمدهای نفتی زیر نظر شرکت نفت انگلیس و ایران بود و تأثیرات این درآمدها بر امور فرهنگی از جمله سینما متأثر از فرهنگ غربی بود؛ بااین‌حال نمی‌توان وابستگی و ارتباط سینما و فیلم‌های سینمایی را با فرهنگ و سنت‌های گذشته ایران انکار کرد.

نمودار ۱۱: میزان بودجه اختصاصی به برنامه های فرهنگی در برنامه های اول تا پنجم عمرانی توسعه

بر طبق نمودار شماره ۱۱، در برنامه عمرانی چهارم و پنجم بسیار بیشتر از برنامه عمرانی اول تا سوم بر اهمیت امور فرهنگی و اجتماعی از جمله سینما تأکید شده است و سهم بیشتری از درآمدهای نفتی به این حوزه اختصاص یافته بود. به نحوی که در برنامه عمرانی چهارم در سال های ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۱ تولید فیلم فارسی به حداکثر ظرفیت خود نسبت به سال های قبل رسیده بود و دولت توانسته بود با افزایش ساخت فیلم های متنوع اقشار مختلف جامعه را با خود همراه سازد.

نتیجه گیری

در دوران پهلوی دوم با افزایش قیمت نفت، درآمدهای نفتی افزایش پیدا کرد و در قالب برنامه های عمرانی روند نفوذ دولت در حوزه های اجتماعی، فرهنگی را تسهیل و تسریع کرد، اما اگرچه درآمدهای نفتی در این سال ها رشد قابل ملاحظه ای داشت؛ برنامه های فرهنگی از جمله سینما برای تخصیص بودجه در اولویت برنامه دولت نبودند؛ با وجود این، این درآمدها در این دوران هر چند به صورت محدود بر سینما و تحول فرهنگی در این عرصه تأثیرگذار بوده است. از طرفی سینما نیز در تبلیغات برنامه های عمرانی دولت نقش عمده ای ایفا نمود. از این رو تولیدکنندگان داخلی برای استقبال مردم از فیلم هایی که تولید می کردند بیشتر به تولید فیلم هایی می پرداختند که نشأت گرفته از فرهنگ بومی و عامه پسند باشد؛ فیلم هایی که دارای محتوای اجتماعی بودند و مشکلات جامعه را نشان می دادند و در عین حال اقدامات دولت در قالب برنامه های عمرانی را تبلیغ می کردند.

سیر تحول سینما در دوره پهلوی دوم را می توان به دو دوره تقسیم کرد: دوره اول از دوره روی کار آمدن محمدرضاشاه پهلوی تا کودتای ۱۳۳۲ که برنامه عمرانی اول را نیز در برمی گرفت و دوره دوم از کودتای ۱۳۳۲ تا سال ۱۳۵۶ که شامل برنامه عمرانی دوم تا پنجم می باشد. در این دوره متأثر از درآمدهای نفتی به تدریج فیلم های وارداتی هندی و مصری وارد

سینمای ایران شد و تأثیراتی در زمینه آواز و رقص بر فیلم‌های ایرانی گذاشت. به عبارت بهتر تجددگرایی باعث تغییر در سبک زندگی شد و نمود آن در سینما قابل مشاهده بود. در مجموع اگرچه دولت بودجه‌ای که به امور فرهنگی به خصوص سینما اختصاص داده بود در برابر بودجه برنامه‌های صنعتی و اصلاحات ارضی هزینه‌ای ناچیز بود؛ اما سینما و فیلم‌هایی که بر پرده‌ی نمایش می‌رفت بیش‌ازپیش در تکاپوی تبلیغ برنامه‌های عمرانی در بخش‌های مختلف جامعه بود.

منابع

- آبراهامیان، یرواند (۱۳۸۶). **ایران بین دو انقلاب**. ترجمه گل محمدی و فتاحی. تهران: نشر نی.
- احسانی، کاوه (۱۳۹۸). **محیط مصنوع و شکل‌گیری طبقه کارگر صنعتی** (تاریخ اجتماعی کار در صنعت نفت ایران ۱۳۲۰-۱۲۸۷). تهران: شیرازه کتاب ما.
- احمد یوسفی، نازنین و حبیب اله سعیدی نیا (۱۴۰۱). «جایگاه حوزه فرهنگی در برنامه‌های عمرانی دوره پهلوی با تأکید بر اهمیت درآمدهای نفتی (۱۳۵۶-۱۳۲۷)». **نهمین کنفرانس بین‌المللی زبان، ادبیات، تاریخ و تمدن، گرجستان**، ۱۹-۱.
- ازغندی، علیرضا (۱۳۸۴). **تاریخ تحولات سیاسی و اجتماعی ایران (۱۳۲۰-۱۳۵۷)**. تهران: انتشارات سمت.
- اصول و هدف‌های برنامه عمرانی چهارم کشور (۱۳۴۷)**. مصوب کمیسیون برنامه مجلسین به‌موجب تبصره ماده یک قانون برنامه عمرانی کشور. سازمان برنامه‌وبودجه. تهران: کتابخانه مرکزی.
- افتخاری، یوسف (۱۳۷۰). **خاطرات دوران سپری‌شده** (خاطرات و اسناد یوسف افتخاری ۱۳۲۶-۱۲۹۹). به کوشش کاوه بیات و مجید تفرشی. تهران: انتشارات فردوس.
- اکبری، محمدعلی و سعید لیلانز مهرآبادی (۱۳۸۹). «تأثیر برنامه عمرانی سوم (۱۳۴۶-۱۳۴۱) در کشاورزی ایران». **مجله تاریخ ایران**، شماره ۶۵/۵: ۲۲-۱.
- امید، جمال (۱۳۶۳). **اوانس اوگانیانس: زندگی و سینما**. تاریخ سینمای ایران-۲. تهران: پزمان.
- بایکی، علی‌اکبر و ایرج محمدی. (۱۳۷۹) **اسنادی از موسیقی، تئاتر و سینما در ایران (۱۳۵۷-۱۳۰۰)**. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- برازنده، مسلم (۱۳۹۵). «مطالعه و بررسی پدیده‌های اجتماعی در سینمای ایران از ۱۳۵۷-۱۳۳۲ ه.ش». **دانشگاه یزد**، کارشناسی ارشد.
- برنامه پنجم عمرانی کشور ۱۳۵۲-۱۳۵۶، ۱۳۵۳ (۱۳۵۳)**. بی‌جا: سازمان برنامه‌وبودجه.
- برنامه پنجم عمرانی کشور ۱۳۵۶-۱۳۵۲ (۱۳۵۱)**. بی‌جا: سازمان برنامه.
- پیردیگار، ژان و برنارهور کاد و یان ریشار (۱۳۷۸). **ایران در قرن بیستم: بررسی اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایران در یک‌صد سال اخیر**. ترجمه هوشنگ مهدوی. تهران: نشر البرز.

ترکان، اکبر (۱۳۹۰). **کارنامه نظام جمهوری اسلامی ایران در حوزه نفت، گاز و پتروشیمی**. مروری بر کارنامه سی ساله جمهوری اسلامی ایران. تهران: دانشگاه تهران.

تهامی نژاد، محمد (۱۳۸۰). **سینمای ایران**. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

جیرانی، فریدون (۱۳۷۹). **دهه‌ی سی تولد دوباره**، در: تاریخ تحلیلی صدسال سینمای ایران. گردآورنده عباس بهارلو. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

حاتم پور، شبنم (۱۳۹۹). **از نفت ... تا داستان‌نویسی** (بررسی تأثیر صنعت نفت بر داستان‌نویسی جنوب). تهران: زعیب.

حیدری، غلام (۱۳۷۰). **سینمای ایران**. برداشت ناتمام. بی‌جا: چکامه.

خلاصه عملکرد برنامه پنجم عمرانی ۱۳۵۶-۱۳۵۲. بی‌جا: سازمان برنامه.

خواندنی‌ها (۱۳۴۰). سه‌شنبه سوم بهمن‌ماه. شماره ۳۶. سال بیست و دوم.

رضایی، احسان و ایمان رضایی (۱۳۹۸). **تاریخچه سینما در هرمزگان از آغاز تا سال ۱۳۹۲**. بندرعباس: رسول.

روزنامه اطلاعات (۱۳۲۷). دوشنبه شانزدهم فروردین. شماره ۶۶۰۴.

روزنامه اطلاعات (۱۳۲۷). سه‌شنبه هفدهم فروردین. شماره ۶۶۰۵.

روزنامه اطلاعات (۱۳۲۷). شنبه بیست و هشتم فروردین. شماره ۶۶۱۴.

روزنامه اطلاعات (۱۳۲۷). شنبه سی‌ام بهمن‌ماه. شماره ۶۸۶۵.

روزنامه اطلاعات (۱۳۲۷). شنبه یازدهم اردیبهشت. شماره ۶۶۲۶.

روزنامه اطلاعات (۱۳۲۷). یک‌شنبه بیست و دوم فروردین. شماره ۶۶۰۹.

روزنامه اطلاعات (۱۳۲۷). یکشنبه بیست و سوم آبان‌ماه. شماره ۶۷۸۵.

روزنامه اطلاعات (۱۳۲۷). یکشنبه پنجم اردیبهشت.

روزنامه اطلاعات (۱۳۲۷). یکشنبه هفتم شهریورماه. شماره ۶۷۲۲.

روزنامه اطلاعات (۱۳۳۳). شنبه هشتم خردادماه. شماره ۸۴۹۲.

روزنامه اطلاعات (۱۳۳۴). چهارشنبه اول آذرماه. شماره ۸۸۴۳.

روزنامه اطلاعات (۱۳۳۴). دوشنبه هفدهم مهرماه. شماره ۸۸۰۲.

روزنامه اطلاعات (۱۳۴۰). سه‌شنبه بیست و چهارم مردادماه. شماره ۱۰۵۷۹.

روزنامه مردم ایران (۱۳۳۱). ارگان جمعیت آزادی مردم ایران. شماره ۱۶. سال سوم.

زمانی نیا، مصطفی (۱۳۶۳). **فرهنگ سینمای ایران ۱۳۶۲-۱۳۰۸ و شش گفتار در پیرامون سینما**. تهران: کتاب آدینه.

ساکما. شماره سند ۰۲۰۵۱-۲۹۷. به تاریخ ۱۳۵۳/۰۲/۰۴. ش.

ساکما. شماره سند ۱۲۳۴۸۰-۲۹۳. به تاریخ ۱۳۴۱/۱۲/۲۷. ش.

ساکما. شماره سند ۲۳۲۴۲-۲۶۴. به تاریخ ۱۳۴۵/۱۲/۲۵ ش.

ساکما. شماره سند ۲۵۲۲۴-۲۶۴. به تاریخ ۱۳۴۸/۰۴/۱۹ ش.

ساکما. شماره سند ۲۶۶۹۴-۲۶۴. به تاریخ ۱۳۴۹ ش.

ساکما. شماره سند ۲۹۰۷۴-۲۶۴. به تاریخ ۱۳۶۴/۰۶/۰۶ ش.

ساکما. شماره سند ۴۸۳۸۶-۲۹۳. به تاریخ ۱۳۵۶/۰۳/۲۴ ش.

ساکما. شماره سند ۴۸۳۸۷-۲۹۳. به تاریخ ۱۳۵۲/۰۲/۱۰ ش.

ساکما. شماره سند ۴۹۲۱۹-۲۹۳. به تاریخ ۱۳۴۵-۱۳۴۶ ش.

ساکما. شماره سند ۵۰۵۷۳-۲۹۳. به تاریخ ۱۳۴۶/۱۲/۲۴ ش.

عیسی، رز و شیلا ویتاکر (۱۳۹۷). **زندگی و هنر: سینمای نوین ایران**. تهران: کتابسرا.

غنی نژاد، موسی (۱۳۹۵). **اقتصاد و دولت در ایران: پژوهشی درباره ریشه‌ها و علل تداوم اقتصاد دولتی در ایران**. تهران: دنیای اقتصاد.

کاتوزیان، همایون (۱۳۸۶). **اقتصاد سیاسی ایران**. ترجمه محمدرضا نفیسی و کامبیز عزیزی. تهران: نشر مرکز.
کشانی، علی‌اصغر (۱۳۸۶). **فرآیند تعامل سینمای ایران و حکومت پهلوی**. تهران: نشر مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

گزارش اجرایی برنامه هفت‌ساله دوم (۱۳۴۳). تهران: سازمان برنامه.

گزارش مقدماتی برنامه عمرانی سوم ایران (۱۳۴۰). تهران: سازمان برنامه.

ماهنامه مردم (۱۳۵۲). ارگان مرکزی حزب توده ایران. شماره ۱۰۱. دوره ششم.

ماهنامه مردم (۱۳۵۲). ارگان مرکزی حزب توده ایران. شماره ۹۵. دوره ششم.

مجموعه قوانین برنامه‌های عمرانی کشور. قانون برنامه عمرانی پنجم.

مجموعه قوانین بیست و دومین دوره قانون‌گذاری مجلس شورای ملی (بی‌تا). جلد ۱. بی‌جا: چاپخانه اختصاصی مجلس شورای ملی.

مجموعه قوانین بیست و سومین دوره قانون‌گذاری مجلس شورای ملی (بی‌تا). جلد ۴. بی‌جا: چاپخانه اختصاصی مجلس شورای ملی.

مجموعه قوانین بیست و یکمین دوره قانون‌گذاری مجلس شورای ملی (بی‌تا). جلد ۹. بی‌جا: چاپخانه اختصاصی مجلس شورای ملی.

مجموعه قوانین مربوط به برنامه‌های عمرانی کشور، ۱۳۲۷-۱۳۶۸ (بی‌تا). بی‌نام. بی‌جا.

مجموعه قوانین موضوعه و مصوبات دوره پانزدهم قانون‌گذاری (۲۹ بهمن ۳۰-۲۹ بهمن ۲۸) (۱۳۲۹). تهران: اداره مطبوعات و اطلاعات چاپخانه مجلس.

مذاکرات مجلس شورای ملی (۱۳۳۹). روز یکشنبه بیست و یکم اسفندماه. جلسه پنجم. دوره بیستم.

- مذاکرات مجلس شورای ملی (۱۳۴۲). روز شنبه بیست و هشتم مهرماه. جلسه سوم. دوره بیست و یکم.
- مذاکرات مجلس شورای ملی (۱۳۴۲). روز یکشنبه هجدهم اسفندماه. جلسه چهل و نهم. دوره بیست و یکم.
- مذاکرات مجلس شورای ملی (۱۳۴۳). روز پنجشنبه بیست و هفتم فروردین‌ماه. جلسه پنجاه و نهم. دوره بیست و یکم.
- مذاکرات مجلس شورای ملی (۱۳۴۳). روز پنجشنبه چهاردهم خردادماه. جلسه هفتاد و هشتم. دوره بیست و یکم.
- مذاکرات مجلس شورای ملی (۱۳۴۳). روز سه‌شنبه دوازدهم خردادماه. جلسه هفتاد و هفتم. دوره بیست و یکم.
- مذاکرات مجلس شورای ملی (۱۳۴۳). روز یکشنبه هفدهم خردادماه. جلسه هفتاد و نهم. دوره بیست و یکم.
- مذاکرات مجلس شورای ملی (۱۳۴۸). روز بیست و یکم اردیبهشت‌ماه. جلسه صد و سی‌ویک. دوره بیست و دوم.
- مذاکرات مجلس شورای ملی (۲۵۳۵). روز بیست و یکم اردیبهشت‌ماه. جلسه چهل و سوم. دوره بیست و چهارم.
- مذاکرات مجلس شورای ملی (۲۵۳۵). روز پانزده اسفندماه. جلسه هشتاد و ششم. دوره بیست و چهارم.
- نصیری فر، حبیب اله (بی‌تا) **صنعت سینما در ایران**. تهران: فروزان.
- هاوارد لاوسن، جان (۱۳۶۲). **سیر تحولی سینما**. ترجمه محسن یلفانی. تهران: موسسه انتشارات آگاه.
- یغمایی، امیر (۱۴۰۲). **فیلم تجربی؛ نگاهی تاریخی؛ از آغاز سینما تا سال ۱۳۵۷**. تهران: نشر بوم.
- اشتری، بیژن (۱۳۴۳). **دیکتاتورها و سینما**. تهران: دنیای مصور.

References:

- Abrahamian, Iran (2007) *Iran between two revolutions*. translated by Golmohammadi and Fatahi. Tehran: Ney Publishing.
- Ahmadyosefi, Nazanin and Habibollah Saeedinia (2022): "The place of the cultural field in the construction plans of the Pahlavi period with an emphasis on the importance of oil revenues (1948-1977)". the 9th international conference on Language. Literature. History and Civilization, Georgia, 1-19.
- Akbari, Mohammad Ali and Saeed Lilaz Mehrabadi (2009): "The Impact of the Third construction Program (1998-2009) on Iran's Agriculture". *Iranian History Magazine*. No. 5/65: 1-22.
- Ashtari, Bijan (1964) *Dictators and Cinema*. Tehran: Duniyai Mosev.
- Azghandi, Alireza (1969) *Hisroty of Political and Social Developments in Iran (1978-1941)* Tehran: Samt Publications.
- Barazandeh, Muslim (2015) "Study and investigation of social phenomena in Iranian cinema from 1978-1953 AH" Yazd University, MA.
- Collection of Laws of the 22nd Volume 1. 23rd Volume 4. and 21st Volume 9. Legislation Period of the National Assembly (Bita) Bija: Special Printing House of the National Assembly.
- Collection of relevant laws and approvals of the 15th legislative period (1950) Tehran: Press and Information Department of Majlis Printing House.

- Eftekhari, Yusuf (1991) *Memories of the past era (Memories and documents of Yusuf Eftekhari 1947-1920)*. by Kaveh Bayat and Majid Tafrashi. Tehran: Ferdous Publications.
- Ehsani, Kaveh (2018) *The artificial environment and the formation of the industrial working class (social history of work in Iran's oil industry (1941-1949))*. Tehran: Shirazeh Kitab Ma.
- Executive report of the second seven-year program (1964) Tehran: Program Organization.
- Farzanegan, M. R. & Markwardt, G (2009) The effects of oil price shocks on the Iranian economy. *Energy Economics*. 31(1). PP. 134-151.
- Ghaninejad, Musa (2015) *Economy and government in Iran: a research on the roots and reasons for the continuation of the state economy in Iran*. Tehran: Dunya Ekhtaz.
- Hatempour, Shabnam (2019) *from oil to fiction writing (investigating the impact of the oil industry on South fiction writing)*. Tehran: Zaim.
- Heydari, Gholam (1991) *Iranian cinema. unfinished collection*. without place: Chekameh.
- Howard Lawson, John (1983) *The evolution of cinema*. translated by Mohsen Yelfani. Tehran: Aghaz Publications Institute.
- Isa, Rose and Sheila Whittaker (2017) *Life and Art: Iran's Modern Cinema*. Tehran: Kitabsara.
- Jirani, Fereydon (2000) *Rebirth in the 1930s*, in: *Analytical history of a hundred years of Iranian cinema*. compiled by Abbas Baharlo. Tehran: Cultural Research Office.
- Katouzian, Homayoun (2006) *Political Economy of Iran*. translated by Mohammad Reza Nafisi and Kambyz Azizi. Tehran: Publishing Center.
- Keshani, Ali Asghar (2006) *The process of interaction between Iranian cinema and the Pahlavi regime*. Tehran: Publishing Center of Islamic Revolution Documents.
- khandaniha, (1961) number 36, 22 year.
- Mahdavy, H (1970) *The pattern and problems of economic development in the Rentier state: the case of Iran*" in M.A. Cook, *studies in the economic history of the Middle East*. London.
- Mahnameh Mardom. (1973) the central organ of the Tudeh party of Iran. the sixth period. number 101. number 95.
- Nasiri Far, Habib Elah. (Bita) *Cinema industry in Iran*. Tehran: Forozan.
- Negotiations of the National Council (1960) the 20th period. the fifth session (1963) the 21st period. the third session. the 49th session.
- Negotiations of the National Council (1964) the twenty-first period. the fifty-ninth session. the 78th session. the seventy-seventh session. the 79th session
- Negotiations of the National Council (1969) the 22nd period. the 160th session and (2535). 24th period. 43rd session. the eighty-sixth session
- Omid, Jamal (1948) *Evans Oganians: Life and Cinema; History of Iranian cinema-2*. Tehran: Pezman.

Pirdigar, Jean and Bernarhor Kad and Yan Rishar (1999) Iran in the 20th century: a survey of the political, social, economic and cultural situation of Iran in the last one hundred years. translated by Hoshang Mahdavi. Tehran: Alborz publishing.

Preliminary report of the third construction program of Iran (1961) Tehran: Program Organization.

Rezaei, Ehsan and Iman Rezaei (2019) History of cinema in Hormozgan from the beginning to 1392. Bandar Abbas: Rasool.

Roznameh attalaat (1948) number 6604. 6605. 6608. 6609. 6614. 6785. 6722. 6865. 6626. 10583. (1954) number 8492 (1955) number 8843, 8802, and (1961) number 10579.

Roznameh Mardum Iran (1952) the organ of Jamiat Azadi Iranian People. number 16. 3 year.

Sakma. document number 293-123480. 293-49219. 293-50573. 297-002051. 264-23242. 264-25224. 264-26694. 264-29074. 293-48386. 293-48387.

Tehaminejad, Mohammad (2010) Iranian Cinema. Tehran: Cultural Research Office.

The collection of laws related to the construction programs of the country, 1989-1948 (bita). bija.

The fifth construction plan law, and Summary of the performance of the fifth construction program 1977-1973 (1972) and (1974) bija. program organization.

The principles and objectives of the country's 4th construction plan (1968) Planning and Budget Organization. Tehran: Central Library.

Turkan, Akbar (2011) The history of the Islamic Republic of Iran in the field of oil, gas and petrochemicals. a review of the 30-year history of the Islamic Republic of Iran. Tehran: University of Tehran.

Yaghmai, Amir (2023) experimental film; A historical look; From the beginning of cinema to 1978. Tehran: Neshar Bom.

Zamani Nia, Mustafa (1984) Iran's cinema culture 1929-1983 and six discourses about cinema. Tehran: Adina book.

پیوست ۱: تصویر سند سینما مولن رژ برازجان

تاریخ ۱۳۴۱/۱۲/۲۷
شماره ۱۰۱۴۴/۱۸/۲۱۷

وزارت کشور
شهر بانی گل کشور

از شهر بانی و دژ شهرستان برازجان
دائرة

بفرمانداری محترم دشتستان

موضوع - سینمای مولن رژ

عطف بنامه شماره ۳۲۹۲ - ۴۱/۱۰/۱ و شماره ۳۵۶۰ - ۴۱/۱۰/۸ مضمن صورت جلسه کمیسیون نمایشات انفرمانداری که قیمت بلیط های سینما مولن و ژیرازجان -
درجه ۱ - پانزده ریال درجه ۲ - ده ریال درجه ۳ - پنج ریال تعیین و از طرفی
مقرر گردیده تارفع نواقص از قبیل کف سازی و سقف پوشی و انجام شرایط بهداشتی از ادامه
نمایش سینمای مذکور جلوگیری شود اینک با همان وضع سابق که هیچگونه اقدامی برای
رفع نواقص و تعمیرات سینما بعمل نیامده و قیمت بلیطها نیز بمیزان سابق در شب گذشته
بذروا رسیده شروع بکار نموده است علیهذا دستور فرمایند در موارد مذکور نظریه ان -
فرمانداری را اعلام تا آموزش های لازم بمامورین مربوطه داده شود -
رئیس شهر بانی و دژ شهرستان برازجان - سرهنگ ریاضی

۱۱/۱۱

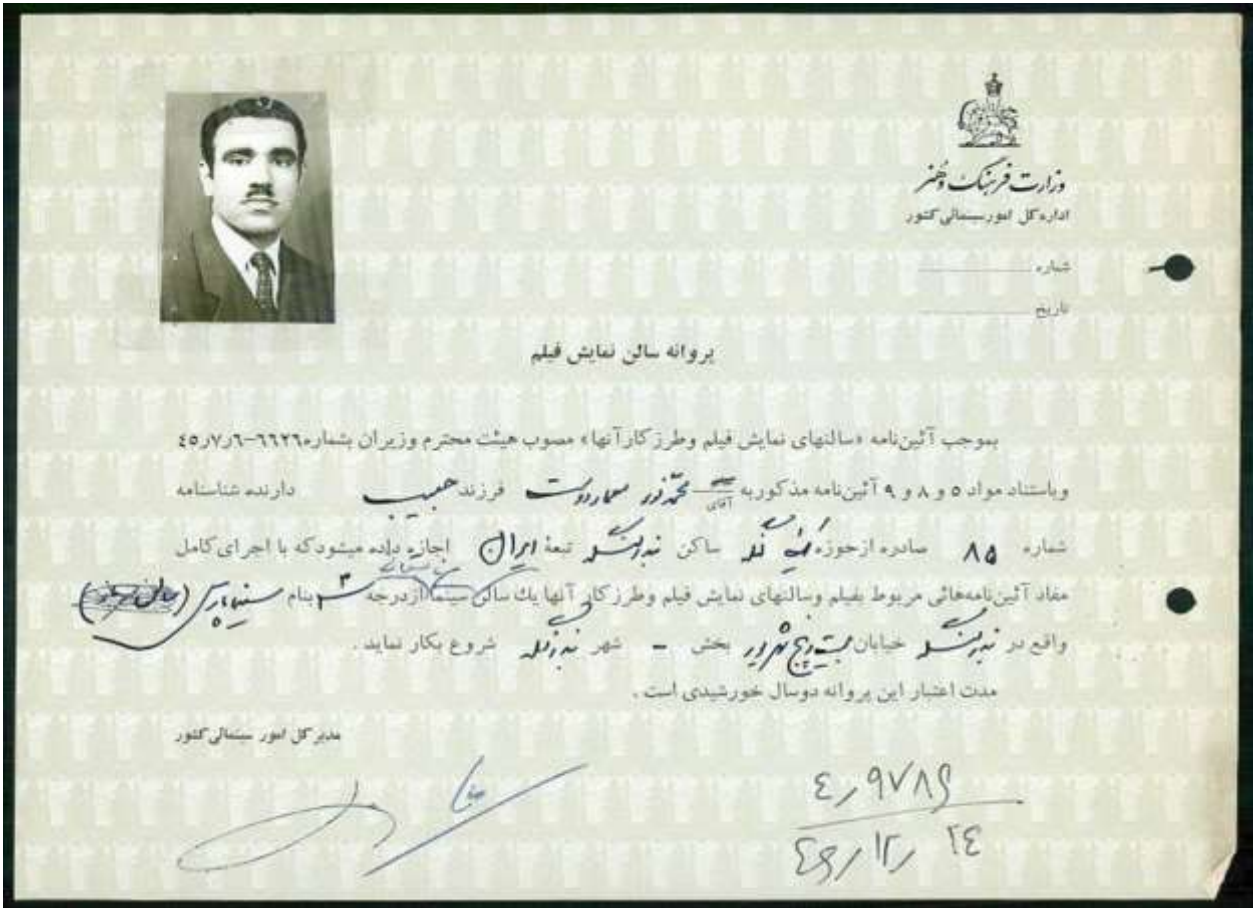
۴۵

۴۸

۱۲

کمیته ملی اسناد و کتابخانه ملی
دانشگاه تهران

پیوست ۲: تصویر سند مسئول سینما پارس بندرلنگه

پیوست ۳: تصویر سند مراکز پخش فیلم در خوزستان جهت مقابله با گسترش زبان عربی

وزارت فرهنگ و هنر

مقام محترم وزارت فرهنگ و هنر

شماره: ۱۵۶

تاریخ: ۱۳۴۸/۷/۱

پیوست:

۱۱

مستعمل در سند وزارت فرهنگ و هنر

مستعمل در سند وزارت فرهنگ و هنر

محترماً با استحضار مبارک میسراند:

بنحسبیت سابق لگرد قیام تاریخی ۲۸ مرداد این اداره برنامه هائیس از تاریخ ۱۲ لغایت ۳۰ مرداد جهت سینماهای شهرستانهای تابعه استان - زننداربری اهواز - بهداری گد و ترویج کشاورزی ترتیب داده بشح زیر از لحاظ عالی میگذرد:

۱

۱- سینمای قح (رامهرمز) سفر شاهنشاه آریامهر به تایلند - سالروز نیروی هوایی - سفر شاهنشاه آریامهر به تیس - افتتاح سیرک سکو. ۴۸ - ۱۱

۲- سینما تاپتر (شوشتر) چهارم آبانماه ۴۷ - سفر شاهنشاه آریامهر بگرگان .

۳- سینما جاوید (دزفول) مانور دلاوری - بازگشت شاهنشاه آریامهر اردوی سپاهیان انقلاب.

۴- سینما پلازا (بهبهان) جشن روستایی در حضور شهباتو شهید و بندر عباس .

۵- سینما ستاره آبی (مسجد سلیمان) سفر شاهنشاه آریامهر به ساحل (سوسنگرد) سفر شاهنشاه آریامهر به کویکوت.

۷- سینما آریا (اهواز) نوروز ۴۷ - سپاه دانش در ختران

۸- سینما دنیا (اهواز) بیداری ملت.

۹- سینما ساحل (اهواز) نمایی ایران .

۱۰- سینما آبدانا (اهواز) عقابهای آسمان - روز ارتش.

امیر

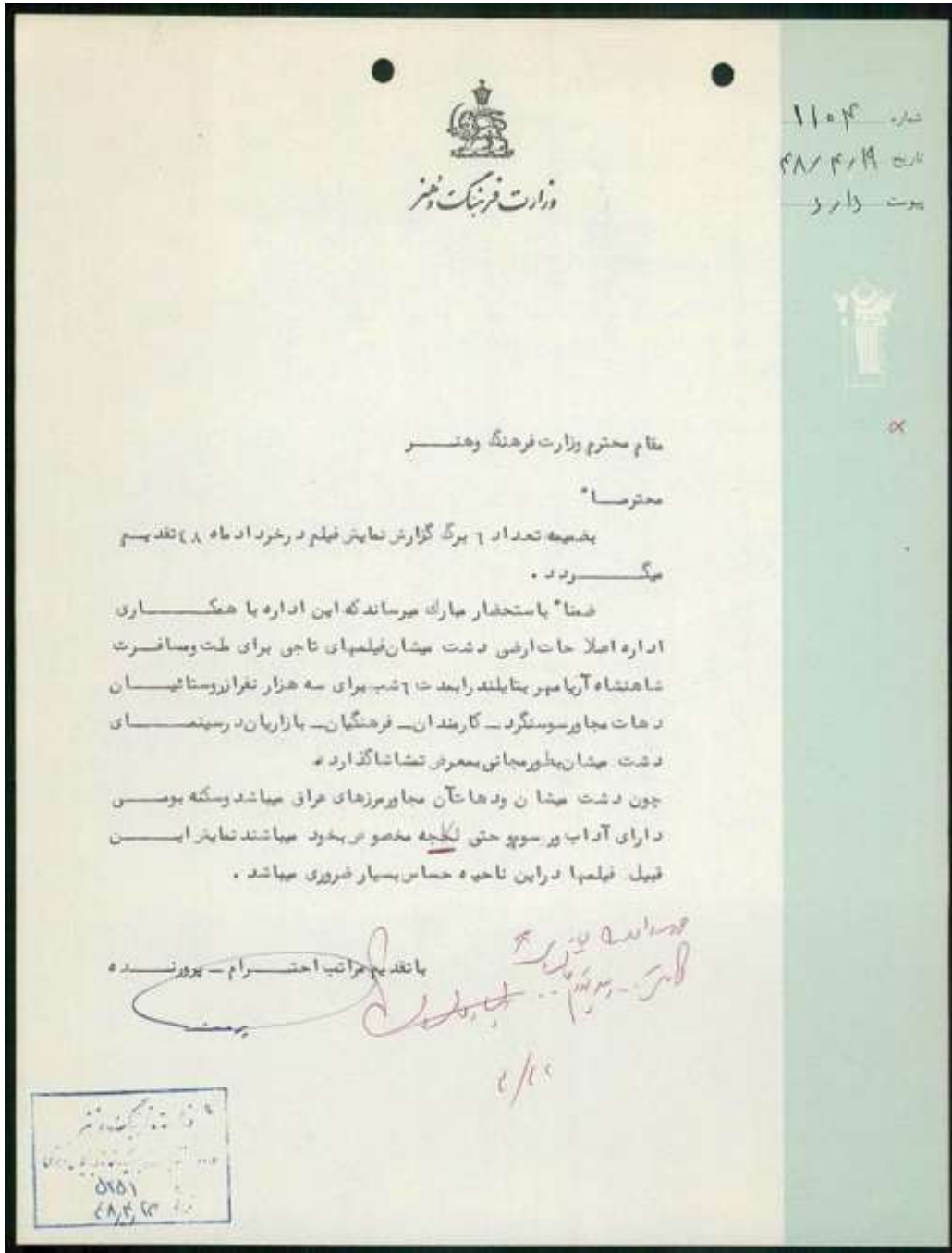
سفر به اهواز

۱۷

تاریخ: ۱۳۴۸/۷/۱

مقام: ...

پیوست ۴: تصویر سند نمایش فیلم در خوزستان

پیوست ۵: تصویر سند خانه‌های فرهنگی در بوشهر

شماره	
تاریخ	
پیوست	

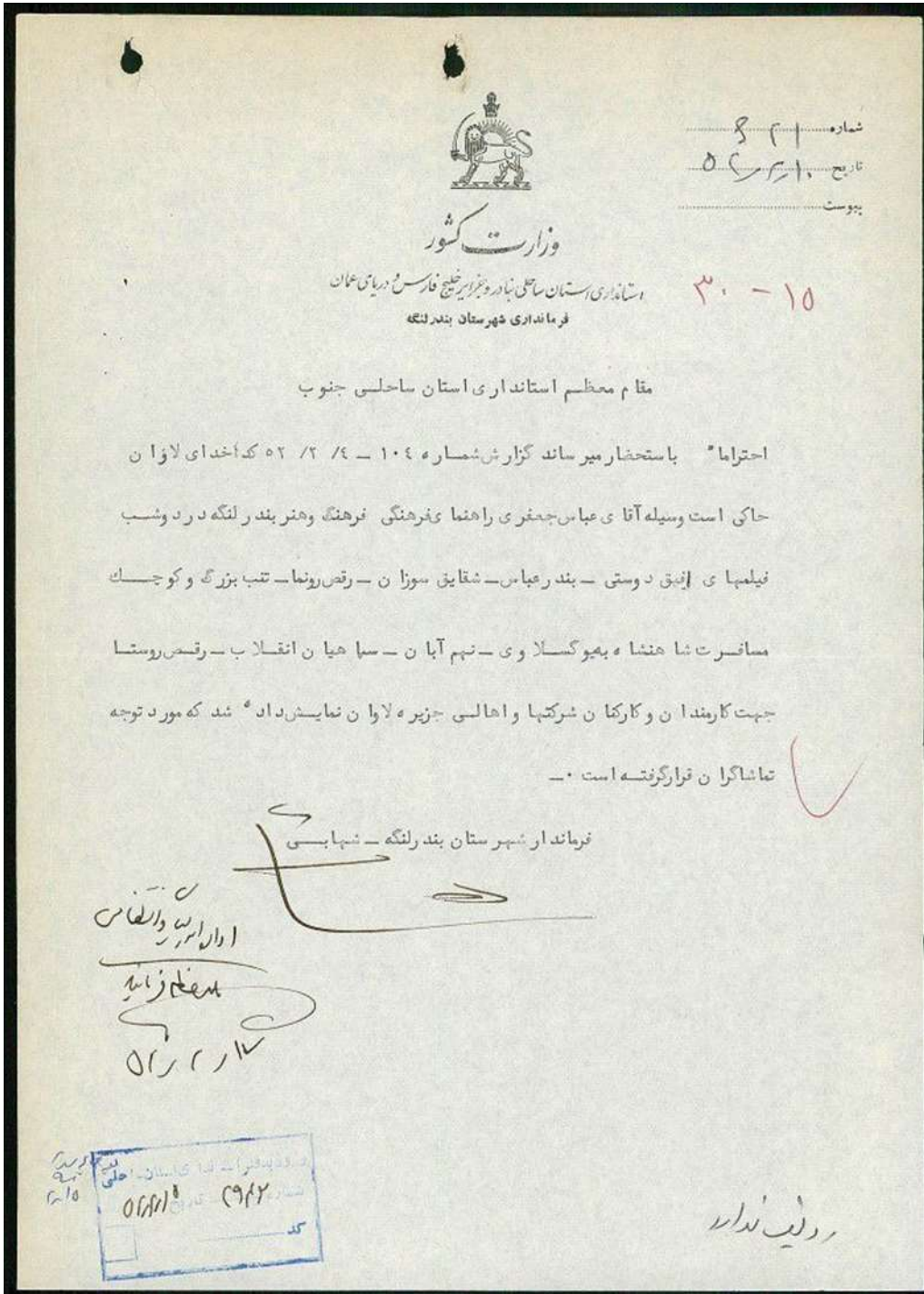

 وزارت فرهنگ و هنر

صورت‌خانه های فرهنگ رو ستائی این منطقه

۱	خانه فرهنگ رو ستائی	کره بند
۲	" " "	دالکی
۳	" " "	مزارعی
۴	" " "	بی براه
۵	" " "	نظر آقا
۶	" " "	دهقائد

پیوست ۶: تصویر سند سینما سیار در بند لنگه

پیوست ۷: تصویر سند ورود تهیه‌کننده آلمانی برای تصویربرداری از تأسیسات نفتی آبادان

وزارت اطلاعات

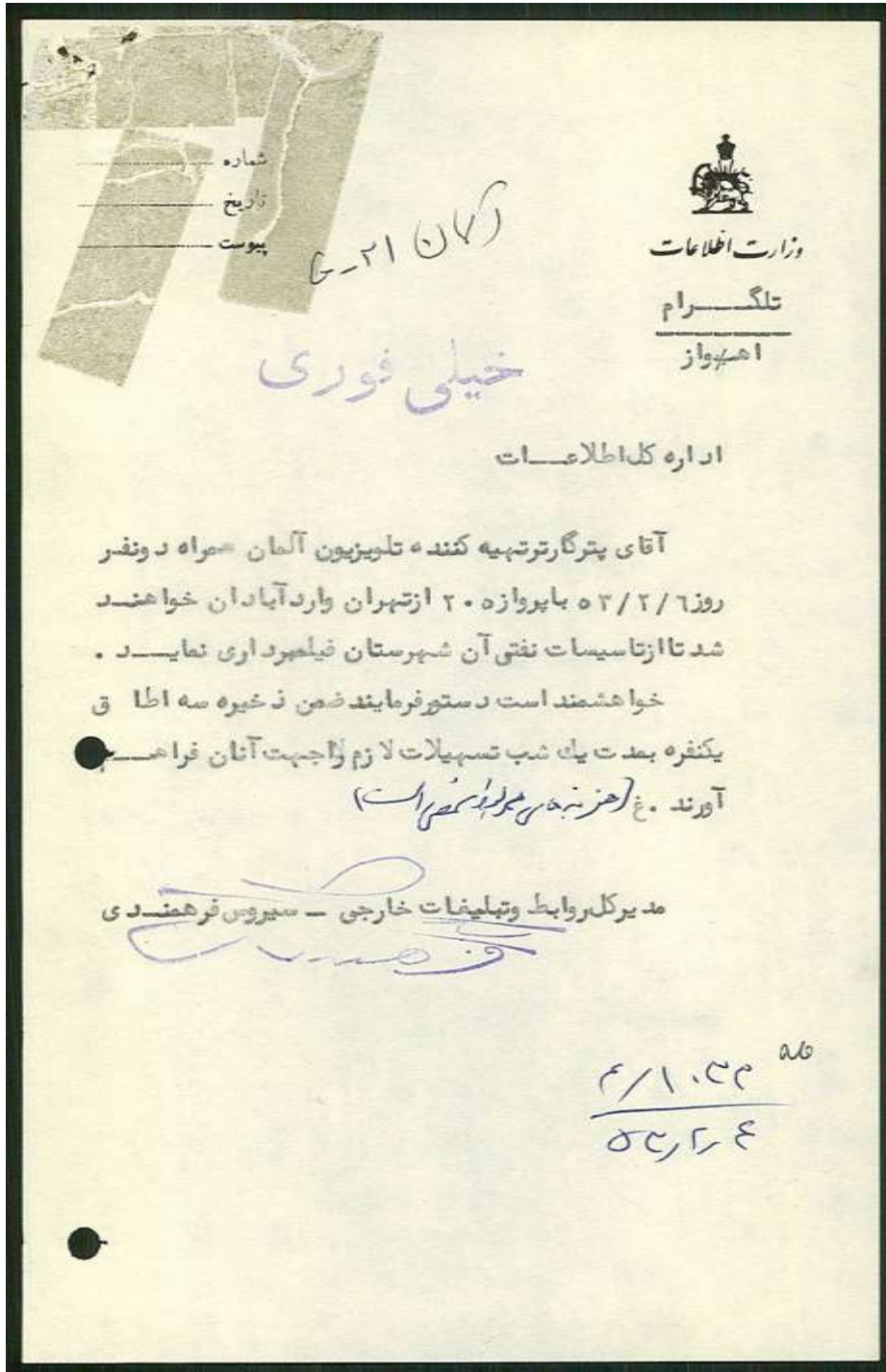
سند

۱۳۴۵

یادداشت
 در روز ۲۵ اسفند ۱۳۴۵
 در آبادان
 در مورد
 تصویربرداری از تأسیسات نفتی آبادان

در روز ۲۵ اسفند ۱۳۴۵ همراه هیئت تکمیل کردن آلمان بریست آنال شینز با آبادان شرکت (رد)
 در آبادان بهان شرکت نفت ملی ایران بودیم که در آنجا روابط عمیق شرکت محال همراهی را از نزدیک مشاهده
 کردیم. بطور منظم و ضرب عمل شده. برنامه کار هیئت که فیلدر دار شده از قرار زیر است:
 روز ۲۵ اسفند وارد آبادان. مظهر روز ۲۵ اسفند از پیشگاه آبادان و در آنجا شرکت کردیم. آبادان دارد شرکت
 خانه کارگاه گران و کارخانه شرکت نفت فیلدر دار شده. بعد از ظهر به سید قاقی فرود آمد اسکله فرودگاه
 و تحت نظر اطراف فیلدر دار شده. روز ۲۷ اسفند نیز این قسمت تکمیل شده. روز ۲۸ اسفند همراهی با اهواز
 و از آنجا با وسیله با آغا جبار رفیق در آنجا از خانه کارگاه گران و کارخانه ال. در سه صنعتی و چهار شرکت
 بعد از ظهر از تأسیسات نفت و شعله کارگاه آغا جبار بطور کامل تصویربرداری کردیم. روز بعد از ظهر به اهواز
 رفتیم و روزی که مستند بزرگ شرکت نفت بود و از اسکله جبهه به ۶۰ کیلومتر فیلدر دار و از آنجا به اهواز
 آمدیم. شب در راه سفر از آن آب درون فرودگاه محال آن زمان بودیم. روز بعد از
 محل حال تاریخی شدیم. سه هلیکوپتر - طرزان بیار در در فرودگاه فیلدر دار شده. روز بعد از آنجا
 رفتیم. فیلدر دار و از آنجا به اهواز و آبادان مراجعت کردیم.
 روز جمعه چهارم فروردین به سید هر ایما به شیراز آمدیم. در آنجا از بیمارستان نازک - دانشگاه اهواز
 مرز ه نارس - یک مدرسه در زیر چو در در فرودگاه آبادان و همچنین یک مدرسه ساخته شده در سطح
 سیاهیل دانش و فریبانی قشما کیه فیلدر دار شده و صفا از یک ده چو در زمین فیلدر دار شده

پیوست ۸: تصویر سند ورود هیئت تلویزیونی آلمانی برای تصویر کشیدن تأسیسات نفتی آبادان

پیوست ۹: تصویر سند افزایش بلیط در هرمزگان

وزارت کشور

استان‌داری استان هرمزگان
فرمانداری شهرستان بندرعباس

تاریخ _____
 شماره _____
 پیوست _____

باستحضار جناب آقای رزاقی استاندار معتمد استان هرمزگان میرساند :

احتراما * ضمن تقدیم عین مرجوعه باستحضار عالی میرساند قبلا * جناب آقای پهلپند وزیر فرهنگ و هنر طی شماره ۸۵۰۳/۲۲/۲۲۰۰-۸۵۰۳/۰/۱۷-۲۵۳۰/۰ که فتوکپی آنرا تهیه بیه بیوست تقدیم است به علت افزایش روزافزون هزینه‌های مربوط به تهیه فیلمهای ایرانی و خارجی و بالا رفتن دستمزدها کارکنان سینماش و غیره و فراهم نمودن وسایل رفاه بیشتر تماشاچیان از جناب آقای آموزگار وزیر سابق وزارت کشور همکار جنابان آقایان استانداران راد را مرهم آهنگ ساخته بپای * بلیط سینما و افزایش آن را خواستار شدند که مراتب به استانداران بپای ضمن ارسال تصویر نامه استنادی که متأسفانه سابقهای آن در راستنداری بدست نیامده مراجع گردید و در این خصوص در راستای بزرگ کمیونی با شرکت اینجانب ومدیرکل فرهنگ و هنر ومدیرکل گاروتما بند و ستف سینما داران تشکیل شد و بپای * بلیط را با توجه به درجه بندی سینماها از ۱ تا ۴۰ درصد افزایش دادند و بدین امر من مراتب فوق به عنایت به اینکه با تحقیقاتی که بعمل آمد سینماهای بندرعباس اصولا * درجه بندی نشد و باعث پیشنها میگردد در صورت اقتضای رای عالی بهاداره کل فرهنگ و هنر ابلاغ شود که کمیسیون درجه بندی - سینماها (مدیرکل فرهنگ و هنر - شهرداری - مدیرکل مسکن و شهرسازی - شهرداری - و دیگر متخصص آتش نشانی) را تشکیل و سینماهای موجود را درجه بندی نمودند و این خلال مجددا * از وزارت کشور تصویر نامه شماره ۱۸۲۲-۱۸۲۲/۴/۲۲-۲۵۳۴/۴ خواسته شود و برطبق آن اقدام لازم بعمل آید با عنایت بموارد معروضه فوق متمن است نظریه آنجناب را امر با ابلاغ فرمایند .

با احترام - فرماندار بندرعباس

بازرسی شد

جیبان اندیش

۲۵۳۶ / ۴ / ۲۴

۱۵ / ۰۱ / ۲۴

۱۵

قره قیچک احمد ازین نامه ابلاغ کرد

۱۵

پیوست ۱۰: تصویر سند بهای بلیط در سینماهای ایران

